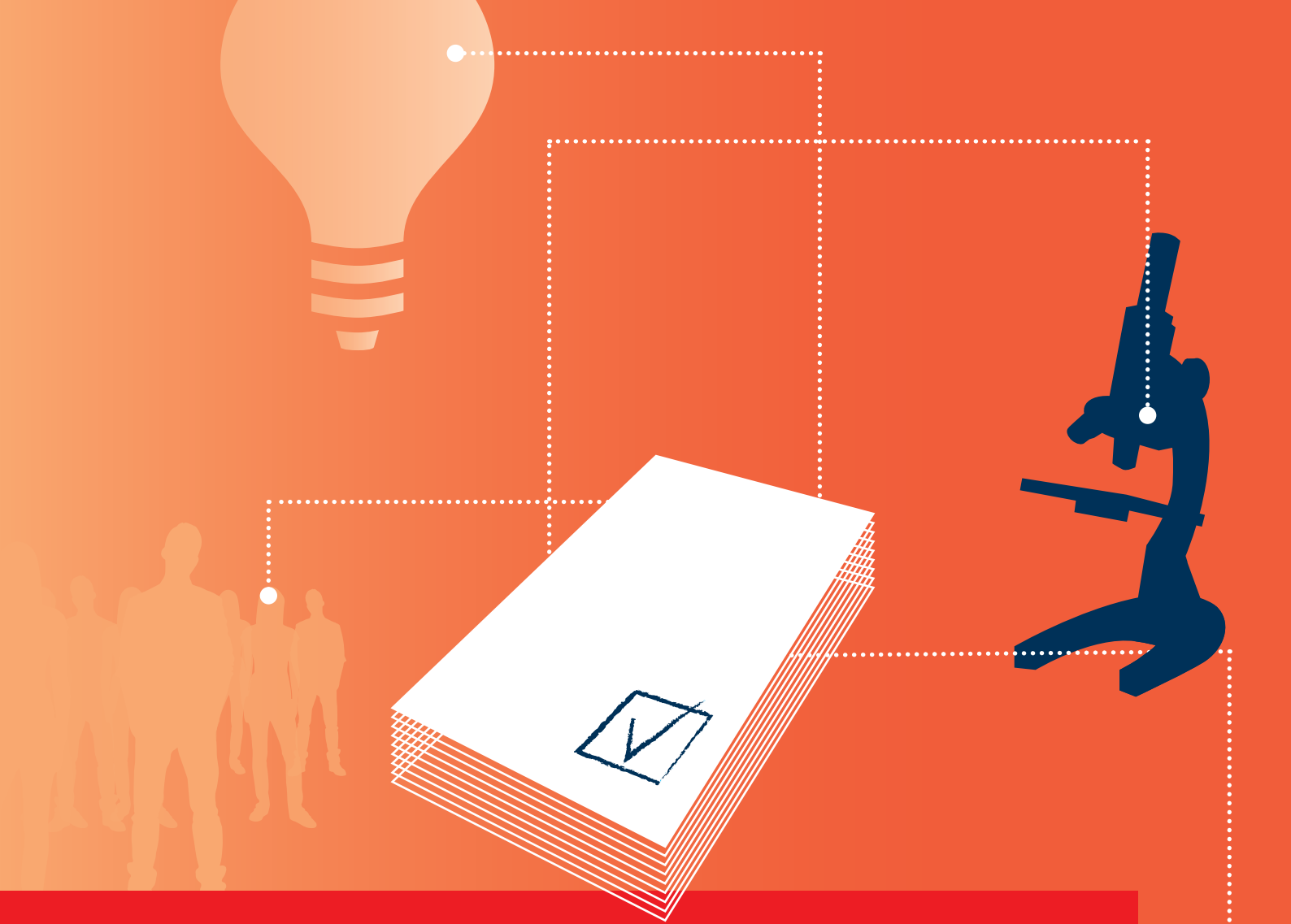

Advies Werkgroep Kwaliteit van Praktijkgericht Onderzoek en het Lectoraat

Den Haag, 20 januari 2017

Advies Werkgroep Kwaliteit van Praktijkgericht Onderzoek en het Lectoraat

Den Haag, 20 januari 2017

Werkgroep Kwaliteit van Praktijkgericht Onderzoek en het Lectoraat

Henk Pijlman (Hanzehogeschool Groningen) *voorzitter*

Daan Andriessen (Hogeschool Utrecht) - *lid*

Marleen Goumans (Hogeschool Rotterdam) - *lid*

Gaby Jacobs (Fontys Hogescholen) - *lid*

Desiree Majoor (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht) - *lid*

Albert Cornelissen (Hogeschool Windesheim) - *lid*

Huib de Jong (Hogeschool van Amsterdam) - *lid*

Bob Koster (Fontys Hogescholen) - *lid*

Kitty Kwakman (Zuyd Hogeschool) - *lid*

Diederik Zijderveld (Avans Hogeschool) - *lid*

Christoph Maria Ravesloot (Hogeschool Inholland en Hogeschool Rotterdam) - *lid*

Marcel de Haas (De Haagse Hogeschool) - *lid*

Marieke Schuurmans (Hogeschool Utrecht) - *lid*

Marca Wolfensberger (Hanzehogeschool Groningen) - *lid*

Kim van Gennip (bureau Vereniging Hogescholen) - *secretaris*

Inhoud

Inleiding 5

- 1 Handreiking interpretatie Brancheprotocol
Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO) 9
 - 2 Handreiking inhoudelijke kwaliteitscriteria
voor onderzoek 12
 - 2.1 Evaluatie Gedragscode praktijkgericht onderzoek hbo 12
 - 2.2 Inventarisatie en evaluatie van inhoudelijke kwaliteitscriteria 14
 - 2.3 Handreiking voor inhoudelijke kwaliteitscriteria voor
praktijkgericht onderzoek 15
 - 3 Handreiking voor het gebruik van kwaliteitscriteria 20
 - 3.1 Methodiek voor *peer review* 20
 - 3.2 Methodiek voor interview 21
 - 4 Handreiking kwaliteitscriteria voor de randvoorwaarden van
praktijkgericht onderzoek 22
 - 4.1 Groei en bekostiging 23
 - 4.2 Onderzoeksondersteuning 23
 - 4.3 HRM beleid 24
 - 4.4 Het lectoraat of onderzoekseenheid 28
 - 5 Overzicht en aanbevelingen 31
- Bijlagen* 33
- 1 Opdrachtformulering werkgroep Kwaliteit van praktijkgericht
onderzoek en het lectoraat 24
 - 2 (Deel uit het) advies van de commissie Algra i.v.m. landelijk traject
herziening Nederlands Gedragscode Wetenschapsbeoefening 37
 - 3 Verantwoording inhoudelijke kwaliteitscriteria voor onderzoek 40
 - 4 VKO eindbeschouwing 42

Inleiding

Voor u ligt het advies van de werkgroep kwaliteit van praktijkgericht onderzoek en het lectoraat. In het najaar van 2015 heeft het bestuur van de Vereniging Hogescholen de werkgroep gevraagd advies uit te brengen over kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek en het lectoraat. Een dergelijk advies is opportuun, omdat het praktijkgericht onderzoek aan de vooravond staat van een nieuwe fase. In de afgelopen 15 jaar heeft het praktijkgericht onderzoek zich sterk ontwikkeld en een plek veroverd in het Nederlandse kennislandschap; hogescholen hebben hard gewerkt aan het vormgeven van de onderzoeksfunctie om een kwalitatieve impuls zowel voor de beroepspraktijk als voor het onderwijs te bewerkstelligen. Praktijkgericht onderzoek is uitgegroeid tot een wezenlijke component van de maatschappelijke opdracht van hogescholen. Dit vertaalt zich ook in positieve reacties van externe stakeholders; het belang van praktijkgericht onderzoek wordt steeds meer gezien en benoemd.¹ De afgelopen 3 jaar heeft de sector een actieve bijdrage geleverd aan de Nationale Wetenschapsvisie en de Nationale Wetenschapsagenda. In het verlengde hiervan is in 2016 ook 'Onderzoek met Impact', de Strategische Onderzoeksagenda hbo 2016-2020, opgesteld.² Deze agenda, te zien als een propositie aan externe stakeholders en de samenleving in brede zin, positioneert de hogescholen als een krachtige speler in de kennisketen.

Er is in een relatief korte periode dus veel bereikt. Om de ambities van hogescholen op het gebied van onderzoek – geformuleerd in #hbo2025: Wendbaar en Weerbaar³ – waar te kunnen maken, is het echter belangrijk om de komende jaren de doorontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek een krachtige impuls te geven, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Dit advies beoogt een bijdrage te leveren aan deze impuls en biedt een handreiking voor de kwalitatieve doorontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek, waarbij als uitgangspunt geldt dat het praktijkgericht onderzoek de komende jaren fors zal groeien.⁴ Deze te verwachten groei vraagt – naast een kwalitatieve impuls – ook om randvoorwaarden die de stabiliteit, continuïteit en doorwerking van de onderzoeksfunctie borgen.

Een extra reden om tot sector-brede kwaliteitsafspraken te komen is de ambitie van hogescholen om het aantal masteropleidingen substantieel uit te breiden.⁵ De verruiming van de bekostiging van masteropleidingen – zoals aangekondigd door de minister van OCW in juni 2016 – geeft deze ambitie de wind in de rug. Het aanbieden van meer masters biedt de sector kansen om het praktijkgericht onderzoek, de

1 OECD, *Innovation Review* (2014); WRR, *Naar een lerende economie* (2013); AWTI, *Balans van de topsectoren* (2014); Wetenschapsvisie (2014) en Nationale Wetenschapsagenda (2015); Onderwijsraad, *Meer innovatieve professionals* (2014); Strategische Agenda Hoger Onderwijs (2016).

2 [http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/601/original/Onderzoek_met_Impact_\(website\).pdf?1471955342](http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/601/original/Onderzoek_met_Impact_(website).pdf?1471955342)

3 Deze ambities zijn: 1) meer lectoren als versterking van onderzoek en onderwijs 2) lectoren krijgen het recht om promovendi te begeleiden 3) een groeiend aantal docent-onderzoekers 4) samenwerkende lectoraten, tegengaan van versnippering door krachtenbundeling 5) afspraken over eigen zwaartepunten van hogescholen 6) meer participerende studenten, in staat tot reflectie en multidisciplinair werken 7) investeren in living labs, field labs of kenniswerkplaatsen 8) een aanmerkelijke aanwas van de eerste en tweede geldstroom voor onderzoek 9) een krachtige positie in de onderzoeks- en kennisinfrastructuur, ook in Europa, onder meer door samen te werken in onderzoeksketens met andere onderzoeksinstellingen en bedrijven.

4 De middelen uit het studievoorschot kunnen hiervoor ingezet worden.

5 Zie Actieplan Professionele Masters http://vereniginghogescholen.h5mag.com/professionele_masters_2016/actieplan_professionele_masters

beroepspraktijk en het onderwijs steviger aan elkaar te verbinden. Dit vraagt wel het nodige van de sector waar het gaat om de kwaliteit van het onderzoek, de kwaliteit van de lector en de organisatie van het onderzoek in verhouding tot de organisatie van het onderwijs. Sector-brede kwaliteitscriteria geven een belangrijke impuls om het potentieel van (nieuwe) masteropleidingen in de volle breedte te kunnen benutten.

Het advies bestaat uit 4 hoofdstukken. Hoofdstuk 1 gaat in op het nieuwe Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek. De werkgroep heeft als opdracht gekregen aan te sluiten bij dit nieuwe BKO. Het BKO is een belangrijk instrument in het bewaken en bevorderen van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. Uit een inventarisatie die de werkgroep heeft gehouden blijkt dat er behoefte is aan verduidelijking van de BKO standaarden, en dan met name verduidelijking van standaard 3. Hoofdstuk 1 beoogt die verduidelijking te geven en stelt een handreiking voor de interpretatie van standaard 3 voor.

Hoofdstukken 2 en 3 moeten in onderlinge samenhang worden gezien en gaan in op de eerste opdracht aan de werkgroep om kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek te formuleren.⁶ Gezien het unieke karakter van praktijkgericht onderzoek ten opzichte van fundamenteel en toegepast onderzoek, is het wenselijk kwaliteitscriteria te formuleren die recht doen aan dit karakter; praktijkgericht onderzoek is gericht op vraagstukken uit de beroepspraktijk, veelal multidisciplinair van aard en wordt uitgevoerd in samenwerking met de praktijk en het onderwijs.⁷ Hoofdstuk 2 formuleert 19 kwaliteitscriteria. Deze kwaliteitscriteria dienen als handreiking voor hogescholen voor invulling van standaard 3 van het BKO; ze bieden een 'geëxpliciteerde standaard voor het voorbereiden, uitvoeren en het evalueren van praktijkgericht onderzoek'. De hier gepresenteerde 'geëxpliciteerde standaard' neemt de Gedragscode Praktijkgericht Onderzoek voor het hbo⁸ als vertrekpunt, maar biedt een breder raamwerk dat meer recht doet aan de veelvormigheid en complexiteit van het praktijkgericht onderzoek.

Hoofdstuk 3 geeft een handreiking voor het gebruik van de geformuleerde 19 kwaliteitscriteria uit hoofdstuk 2; kwaliteitscriteria zijn immers een middel, geen doel op zich. Het doel is om bij te dragen aan de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. We spreken hier dan ook van een missiegedreven evaluatie: de missie is het versterken van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek en de evaluatie van het onderzoek – gericht op die kwaliteitsversterking – vindt plaats in een dialoog met, tussen en door (interne en externe) collega's of *peers*. Kwaliteitscriteria zijn dus inherent gekoppeld aan het gesprek dat met collega's over de kwaliteit van het onderzoek wordt gevoerd.

Hoofdstukken 2 en 3 bieden een handreiking voor de onderzoekseenheid en de hogeschool aan de hand waarvan het gesprek over de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek gevoerd kan worden. Op deze manier dragen de kwaliteitscriteria, en dan met name het continue gesprek over deze criteria, bij aan de vorming van een onderzoekscultuur binnen de hogeschool. Aan hogescholen wordt gevraagd zich tot de kwaliteitscriteria te verhouden en het gesprek hierover aan te gaan in alle lagen van de organisatie.⁹

6 Zie bijlage 1 voor de opdrachtformulering.

7 Vergelijk de kwaliteitscriteria die voor het ontwerpend en construerend onderzoek en voor de sociale wetenschappen zijn geformuleerd, namelijk wetenschappelijke kwaliteit en maatschappelijke relevantie. Zie KNAW (2011), 'Kwaliteitsbeoordeling in de ontwerpende en construerende disciplines'; KNAW (2013), 'Naar een raamwerk voor de kwaliteitsbeoordeling van sociaalwetenschappelijk onderzoek'.

8 <http://www.vereniginghogescholen.nl/kennisbank/praktijk-en-onderzoek/artikelen/praktijk-en-onderzoek>

9 Dit betekent niet dat hogescholen niet kunnen afwijken van deze handreiking; het betekent wel dat aan hogescholen wordt gevraagd doordacht met de handreiking om te gaan.

Hoofdstuk 4 gaat in op de tweede opdracht aan de werkgroep om (minimale) kwaliteitscriteria voor de randvoorwaarden te formuleren. Het gaat hier om randvoorwaarden die sterk ondersteunend zijn aan de kwaliteit van het onderzoek. Als uitgangspunt is de eindbeschouwing van de VKO genomen.¹⁰ In het verlengde van een aantal succesfactoren die de VKO noemt voor de ontwikkeling van de onderzoeksfunctie op hogescholen, worden in dit hoofdstuk (minimale) kwaliteitscriteria geformuleerd voor de lector, het lectoraat of de onderzoekseenheid en voor de onderzoeksondersteuning. Deze kwaliteitscriteria zijn geënt op het perspectief van de stabiliteit, continuïteit en doorwerking van het praktijkgericht onderzoek. Daarnaast dragen de kwaliteitscriteria voor de lector ook in hoge mate bij aan de externe profilering van het praktijkgericht onderzoek.

Ondersteunend aan de kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek en voor de randvoorwaarden van praktijkgericht onderzoek, formuleert elk hoofdstuk ook aanbevelingen voor hogescholen en de Vereniging Hogescholen. Een overzicht van alle kwaliteitscriteria en aanbevelingen volgt aan het slot.

Werkwijze werkgroep

Tussen januari en november 2016 is de werkgroep 5 keer bijeen geweest. Daarnaast is er 1 keer overleg geweest met de klankbordgroep in een open BCOZ op 4 november.

¹⁰ Zie bijlage 4.

1 Handreiking interpretatie Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO)

In oktober 2015 heeft de Vereniging Hogescholen het nieuwe Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek 2016-2022 vastgesteld.¹¹ Het BKO is gericht op het permanent handhaven en verbeteren van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. Het nieuwe protocol is weer een belangrijke stap vooruit in de zorg voor de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek.

Uit een inventarisatie die de werkgroep heeft uitgevoerd is gebleken dat er vragen zijn over standaard 3 van het nieuwe BKO; er zijn vragen over hoe deze standaard te interpreteren. Om hogescholen te ondersteunen in hun begrip van standaard 3 volgt hier een handreiking voor interpretatie ervan, waarbij ook wordt gekeken naar hoe standaard 3 zich verhoudt tot de andere BKO-standaarden.¹²

De tekst van standaard 3 luidt:

‘Het onderzoek van de onderzoekseenheid voldoet aan de standaarden die in het vakgebied gelden voor het doen van onderzoek.

Deze standaard betreft de kwaliteit van het onderzoekproces. Voorop staat dat praktijkgericht onderzoek valide en betrouwbaar is. De onderzoekseenheid beschikt over een geëxpliciteerde standaard voor het voorbereiden, uitvoeren en het evalueren van praktijkgericht onderzoek. De door de Vereniging Hogescholen aanvaarde ‘Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo’ (2010) kan hierbij als leidraad dienen. Het onderzoek is/wordt uitgevoerd volgens de methodologische regels, de onderzoeks- en beroepsethiek en de waarden die binnen het vakgebied en het onderzoekdomein gelden. Bij de visitatie vormt de visitatiecommissie zich, door middel van een a-selecte steekproef, een oordeel over de mate waarin de onderzoeksprocessen in overeenstemming met de geëxpliciteerde standaard worden uitgevoerd. De onderzoekseenheid reflecteert in haar zelfevaluatie op de geëxpliciteerde standaard voor het voorbereiden, het uitvoeren en het evalueren van praktijkgericht onderzoek’.

Allereerst is de vraag wat het begrip ‘standaard’ betekent. Volgens Van Dale (1984) is het zowel een erkend voorbeeld of model als een maatstaf of criterium. Het BKO bedoelt met standaarden inhoudelijke kwaliteitscriteria voor onderzoek. De twee voorbeelden die worden gegeven – valide en betrouwbaar – wijzen hier op. Het BKO eist niet dat de onderzoekseenheid één onderzoekaankpak aanwijst als model voor al haar onderzoek. Dat kan ook niet want verschillende onderzoeksdoelen en –vragen vereisen verschillende aanpakken.

Als tweede is de vraag hoe standaard 3 zich verhoudt tot standaard 1 van het BKO. Standaard 1 eist dat de onderzoekseenheid haar doelen operationaliseert in een aantal indicatoren. Het verschil met de kwaliteitscriteria uit standaard 3 is dat de indicatoren

11 [http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/489/original/BKO_2016-2021_-_okt_2015_\(12-1-2016_definitief\).pdf?1452602175](http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/489/original/BKO_2016-2021_-_okt_2015_(12-1-2016_definitief).pdf?1452602175)

12 Dit voorstel is gebaseerd op Andriessen & Butter (2016).

uit standaard 1 gaan over de omvang van de output en doorwerking van de onderzoekseenheid als geheel, terwijl de kwaliteitscriteria uit standaard 3 gaan over de inhoudelijke kwaliteit van individuele onderzoeken. In het verleden ging de discussie over kwaliteitszorg van onderzoek vaak teveel over de indicatoren en te weinig over inhoudelijke kwaliteit.¹³ Dat is in het nieuwe BKO rechtgezet.

Ten derde is de vraag hoe standaard 3 zich verhoudt tot standaard 4. Bij het beoordelen van de inhoudelijke kwaliteit van praktijkgerichte onderzoeken moet altijd gekeken worden naar methodische grondigheid, praktische relevantie en ethische verantwoording en wel in onderlinge samenhang. Methodologische keuzes zijn altijd een afweging van deze dimensies.¹⁴ Juist het adequaat adresseren van alle kwaliteitsdimensies tegelijkertijd zal bijdragen aan een verdere professionalisering en kwaliteitsverbetering van het praktijkgerichte onderzoek.¹⁵ Standaard 4 eist van de onderzoekseenheid voldoende praktische relevantie. Het verschil met standaard 3 is dat bij standaard drie gekeken wordt naar inhoudelijke kwaliteitscriteria voor individuele onderzoeken op de dimensies grondigheid, ethiek en relevantie en bij standaard vier naar de gerealiseerde doorwerking van de onderzoekseenheid als geheel.

Tot slot, het BKO spreekt geen voorkeur uit voor één bepaalde methodologie of onderzoeksstroming en daarmee samenhangende invulling van de criteria. De termen 'valide' en 'betrouwbaar' die genoemd worden in standaard 3 – die in sommige stromingen niet zomaar worden geaccepteerd – zijn eerder bedoeld als voorbeelden van inhoudelijke kwaliteitscriteria dan als voorgeschreven criteria. Wel wil het BKO benadrukken dat praktijkgericht onderzoek in het hbo moet voldoen aan eisen die ook binnen wetenschappelijke tradities worden gesteld. Bij welke traditie(s) de onderzoekseenheid zich wil aansluiten kan zij zelf bepalen.

Samenvattend kan standaard drie als volgt worden uitgelegd:

Standaard 3: Het onderzoek van de onderzoekseenheid voldoet aan de standaarden die in het vakgebied gelden voor het doen van onderzoek.

Deze standaarden betreft de kwaliteit van het onderzoeksproces. Voorop staat dat praktijkgericht onderzoek praktisch relevant, methodisch grondig en ethisch verantwoord is. De onderzoekseenheid beschikt over expliciete inhoudelijke kwaliteitscriteria voor het voorbereiden, uitvoeren en het evalueren van praktijkgerichte onderzoeken. Het onderzoek is/wordt uitgevoerd volgens de methodologische regels, de onderzoeks- en beroepsethiek en de waarden die binnen het vakgebied en het onderzoekdomein gelden. De inhoudelijke criteria kunnen dus verschillen per onderzoekdomein (bijvoorbeeld techniek of gezondheidszorg) en ook per vakgebied (bijvoorbeeld marketing of logistiek). Bij de visitatie vormt de visitatiecommissie zich, door middel van een a-selecte steekproef, een oordeel over de mate waarin de onderzoeksprocessen in overeenstemming met de kwaliteitscriteria worden uitgevoerd. De onderzoekseenheid reflecteert in haar zelfevaluatie op de geëxpliciteerde standaard voor het voorbereiden, het uitvoeren en het evalueren van praktijkgericht onderzoek.

13 Andriessen & Van Weert, 2008.

14 McGrath, 1982.

15 Zie Butter, 2015.

In lijn met bovenstaande interpretatie worden in hoofdstuk 2 kwaliteitscriteria geformuleerd voor individuele onderzoeken langs de dimensies van praktische relevantie, methodische grondigheid en ethische verantwoording. Hoofdstuk 3 schetst op welke manier de kwaliteitscriteria kunnen worden ingezet, zodat het gesprek over de kwaliteit van het onderzoek als vanzelfsprekend wordt gevoerd.

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is geformuleerd:

_____ *Hanteer de interpretatie van standaard 3 van het BKO zoals hier geformuleerd*

2 Handreiking inhoudelijke kwaliteitscriteria voor onderzoek

Er zijn de afgelopen jaren al veel inspanningen verricht om tot kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek te komen. Het toenmalige Forum voor praktijkgericht onderzoek heeft in 2010 de Gedragscode Praktijkgericht onderzoek voor het hbo geformuleerd.¹⁶ Daarnaast heeft de expertisecring 'Kwaliteit van praktijkgericht onderzoek' van het toenmalige Forum een reviewproces ontworpen voor het bevorderen van goed praktijkgericht onderzoek.¹⁷ Ook heeft het Forum criteria geformuleerd speciaal voor het praktijkgericht zorgonderzoek.¹⁸

De werkgroep is gevraagd de Gedragscode en de kwaliteitscriteria voor praktijkgericht zorgonderzoek te evalueren en, waar relevant, nieuwe kaders en kwaliteitscriteria voor te stellen. Flankerend aan de in dit hoofdstuk voorgestelde handreiking zijn aanbevelingen voor hogescholen en de Vereniging Hogescholen geformuleerd.

2.1 Evaluatie Gedragscode praktijkgericht onderzoek hbo

In het BKO wordt verwezen naar de Gedragscode: standaard 3 vraagt van de onderzoekseenheid om een 'geëxpliciteerde standaard' te hanteren voor het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van praktijkgericht onderzoek: 'de door de Vereniging Hogescholen aanvaarde 'Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo' (2010) kan hierbij als leidraad dienen' (BKO p. 7). De Gedragscode spreekt zich niet uit over wat goed praktijkgericht onderzoek is; de code betreft het gewenst gedrag van onderzoekers en is daarmee een integriteitscode.

Voor een evaluatie van de Gedragscode is een inventarisatie uitgevoerd om te zien wat hogescholen van de huidige Gedragscode vinden en hoe de huidige code in de praktijk wordt gebruikt.¹⁹ Uit de inventarisatie is gebleken dat alle hogescholen de huidige Gedragscode beschouwen als een belangrijk en nuttig instrument in het versterken van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. De Gedragscode wordt op inhoud onderschreven en onderzoekers handelen in de praktijk volgens de Gedragscode.²⁰ Een aantal hogescholen geeft aan dat de code op onderdelen aangescherpt kan worden, zoals meer aandacht voor de onafhankelijkheid van de onderzoeker. Ten aanzien van het gebruik van de Gedragscode is het beeld wisselend; veel hogescholen geven aan dat de Gedragscode veelal een passief instrument is. Sommige hogescholen hebben de Gedragscode daadwerkelijk geïmplementeerd in de praktijk, bijvoorbeeld in een cursus onderzoeksvaardigheden voor studenten en/of docenten, en in gesprekken tussen lectoren en andere onderzoekers.

16 http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/206/original/Gedragscode_praktijkgericht_onderzoek_voor_het_hbo.pdf?1439893071

17 http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/216/original/Reviewen_van_praktijkgericht_onderzoek.pdf?1439893420

18 <http://www.vereniginghogescholen.nl/publicaties-en-verenigingsafspraken/lectoren-en-lectoraten-hogescholen-1/forum-voor-praktijkgericht-onderzoek-1>.

19 De inventarisatie is gehouden onder alle hogescholen die in de werkgroep vertegenwoordigd zijn (9 in totaal). Daarnaast is de inventarisatie uitgezet in het netwerk van beleidsadviseurs onderzoek van alle hogescholen (HON). In totaal is respons gekomen van 14 hogescholen.

20 De Gedragscode bevat 5 gedragsregels: 1) onderzoekers aan het hbo dienen het professionele en maatschappelijke belang 2) onderzoekers aan het hbo zijn respectvol 3) onderzoekers aan het hbo zijn zorgvuldig 4) onderzoekers aan het hbo zijn integer 5) onderzoekers aan het hbo verantwoorden hun keuzes en gedrag.

Er zijn 2 conclusies te trekken uit deze inventarisatie:

- a de huidige Gedragscode voldoet maar kan op onderdelen aangescherpt worden;
- b de Gedragscode dient actiever ingezet te worden in het onderzoek en onderwijs.

Ad a

Momenteel loopt er een landelijk traject voor de herziening van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening.²¹ In opdracht van de VSNU, KNAW, NWO en NFU is er in 2016 een adviescommissie ingesteld (vz. Keimpke Algra) voor een verkenning t.a.v. de herziening van de Nederlandse Gedragscode.²² De Vereniging Hogescholen heeft op 25 februari 2016 een gesprek gehad met deze commissie om te kijken of de landelijke code uitgebreid kan worden naar het praktijkgericht (en ook toegepast) onderzoek. In dit gesprek is ingebracht dat een gedragscode voor het praktijkgericht onderzoek aan drie voorwaarden dient te voldoen:

- 1 De code spitst zich toe op het formuleren van gewenst gedrag van medewerkers en studenten in het HBO (en spreekt zich niet uit over wat goed onderzoek is);
- 2 De code formuleert gewenst gedrag rond de 'taak' onderzoeken (en spreekt zich niet uit over andere taken in het HBO, waaronder het geven van onderwijs);
- 3 De code expliciteert het specifieke praktijkgerichte karakter van onderzoek in het HBO, onder andere door ruimte te bieden aan de diversiteit aan onderzoeksmethoden en -opvattingen die zich binnen het praktijkgericht onderzoek in het HBO voor doen.

De commissie Algra heeft een positief advies uitgebracht over de inclusie van het praktijkgericht en toegepast onderzoek in een nieuwe landelijke code en adviseert haar opdrachtgevers om de Vereniging Hogescholen (en TO2-instellingen) uit te nodigen om, naast de VSNU, KNAW, NWO en NFU, als opdrachtgever op te treden van de commissie die de code wetenschapsbeoefening zal herzien. Uit het advies van de commissie blijkt dat zij tegemoet is gekomen aan bovenstaande voorwaarden.²³

De werkgroep adviseert de Vereniging Hogescholen om de uitnodiging als opdrachtgever voor herziening van de landelijke code te accepteren. Eén landelijke code voor alle Nederlandse kennisinstellingen draagt bij aan een helder beeld van de normen en waarden die gelden voor alle betrokken bij onderzoek – zij het fundamenteel, toegepast of praktijkgericht. Een landelijke code werkt ook bevorderend ten aanzien van de zichtbaarheid van en bekendheid met praktijkgericht onderzoek. Het Nederlandse kennislandschap ontwikkelt zich in toenemende mate tot een sector – en discipline-overstijgend geheel – getuige de Nationale Wetenschapsagenda. Een landelijke code voor alle kennisinstellingen past in deze trend en is wederom een bevestiging van de grote toegevoegde waarde van het praktijkgericht onderzoek.

21 [http://www.vsnunl/files/documenten/Domeinen/Onderzoek/Code_wetenschapsbeoefening_2004_\(2014\).pdf](http://www.vsnunl/files/documenten/Domeinen/Onderzoek/Code_wetenschapsbeoefening_2004_(2014).pdf)

22 In 2011 heeft de HBO-Raad besloten niet aan te haken bij de toenmalige herziening Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening omdat deze niet voldeed aan de drie eisen zoals hierboven geschetst.

23 Zie bijlage 3 voor die punten uit het advies die van toepassing zijn op het hbo.

De herziene landelijke code dient mei 2017 gereed te zijn. Tot die tijd kan gewerkt worden met de huidige Gedragscode.²⁴ De voorgestelde aanpassingen van de huidige code kunnen als aandachtspunt mee in het vervolgproces van de landelijke code.

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is geformuleerd:

_____ Aanvaard het mede-opdrachtgeverschap voor de herziening van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening

Ad b

Integer gedrag van lectoren, docenten, studenten, management en bestuur draagt in hoge mate bij aan de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek. Het is daarom van belang om de Gedragscode actief in te zetten binnen de hogeschool. De werkgroep heeft 3 aanbevelingen geformuleerd, voor hogescholen en de Vereniging Hogescholen, om het gebruik van de huidige (en toekomstige) Gedragscode te bevorderen²⁵:

Aanbevelingen voor hogescholen:

_____ Hanteer de Gedragscode. Dit kan door a) de Gedragscode uit te reiken aan alle leden van het lectoraat of de onderzoekseenheid b) de Gedragscode als aandachtspunt mee te geven aan de visitatiecommissie bij de zesjaarlijkse visitatie van onderzoekseenheden c) de Gedragscode op te nemen in onderzoekscursussen en in onderwijsdocumentatie

_____ Wees transparant over de te volgen route in geval van mogelijke schendingen van de Gedragscode

Aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen:

_____ Geef de Commissie Evaluatie Kwaliteit Onderzoek het gebruik van de Gedragscode als aandachtspunt mee

2.2 Inventarisatie en evaluatie van inhoudelijke kwaliteitscriteria

Om een beeld te krijgen van welke nieuwe kaders en kwaliteitscriteria wenselijk zijn – naast de Gedragscode en de bestaande documentatie van het Forum voor praktijkgericht onderzoek – heeft de werkgroep een inventarisatie uitgevoerd. Hogescholen is gevraagd aan te geven welke behoeften er zijn wat betreft kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek. Ook is geïnventariseerd welke kwaliteitscriteria voor onderzoek al worden gehanteerd; de werkgroep vond het belangrijk aan te sluiten bij de ontwikkelingen die hogescholen op dit vlak al hebben ingezet.

Diverse hogescholen hebben aangegeven in het kader van het BKO behoefte te hebben aan een handreiking die zich niet alleen uitspreekt over het wenselijk gedrag van onderzoekers, maar ook over wat goed praktijkgericht onderzoek typeert. Daarbij is aangegeven dat er geen behoefte is aan een 'afvinklijst' die voor alle

²⁴ De huidige Gedragscode is niet bindend. Dit betekent dat hogescholen vrij zijn een eigen code in te zetten indien aanwezig.

²⁵ Zie ook verantwoording commissie gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo <http://www.che.nl/~media/Over%20CHE%20algemeen/Governance/Verantwoordinggedragscodedefinitief.pdf>

onderzoekseenheden en disciplines geldt; de behoefte betreft een handreiking om het gesprek over de kwaliteit van het onderzoek binnen de onderzoekseenheid, maar ook op instellingsniveau, te kunnen voeren. Een aantal hogescholen heeft ook aangegeven behoefte te hebben aan handvatten ten aanzien van het proces, d.w.z. hoe zorgen we ervoor dat het gesprek over de kwaliteit van het onderzoek überhaupt gevoerd wordt en kan worden. Een handreiking voor een review proces werd bijvoorbeeld als wenselijk ervaren.

Uit de inventarisatie is ook gebleken dat een aantal hogescholen hogeschool-brede (sets van) kwaliteitscriteria heeft geformuleerd of bezig is te formuleren (Avans Hogeschool, Hogeschool Zeeland, Hogeschool Utrecht, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Windesheim).

Op basis van de inventarisatie zijn er 2 conclusies te trekken:

- c Er is behoefte aan kwaliteitscriteria die zich niet alleen uitspreken over het gedrag van onderzoekers, maar ook over wat goed onderzoek is;
- d Er is behoefte aan handreikingen om het gesprek over de kwaliteit van het onderzoek vorm te geven.

§2.3 gaat in op conclusie c en presenteert een handreiking voor kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek. Hoofdstuk 3 gaat in op conclusie d en presenteert een handreiking voor processen waarin het gebruik van kwaliteitscriteria is ingebed. Zoals eerder al opgemerkt is het belangrijk hoofdstuk 2 in samenhang te zien met hoofdstuk 3; samen bieden zij een handreiking voor hogescholen om het gesprek over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek vorm te geven en in te vullen.

2.3 Handreiking voor inhoudelijke kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek

Kwaliteitscriteria worden gezien als een belangrijk instrument voor het bevorderen van de kwaliteit van onderzoek.²⁶ Over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek in het hbo wordt al jaren gesproken. De zoektocht is altijd geweest naar een set van kwaliteitscriteria die past bij het praktijkgericht onderzoek en die recht doet aan de grote veelzijdigheid ervan. Zoals in de inleiding al is opgemerkt onderscheidt praktijkgericht onderzoek zich van fundamenteel en toegepast onderzoek door de sterke koppeling met de beroepspraktijk en het onderwijs, het multidisciplinaire karakter en de sterke betrokkenheid van de praktijk in de uitvoering van het onderzoek. De laatste jaren zien we, mede onder invloed van landelijke ontwikkelingen (zoals de Nationale Wetenschapsagenda) en door sectorspecifieke ontwikkelingen (het nieuwe BKO en onze eigen Strategische Agenda Onderzoek), het hbo steeds meer een eigen taal en een eigen benadering aan het ontwikkelen is waar het gaat om praktijkgericht onderzoek. Deze eigen taal en eigen benadering vragen ook om eigen kwaliteitscriteria en hogescholen werken hier al volop aan. De werkgroep heeft zoveel mogelijk gepoogd aan te sluiten bij de taal en benadering die hogescholen al hanteren; als startpunt is dan ook gekeken naar de manier waarop hogescholen zelf al spreken over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek. De kwaliteitscriteria van een aantal hogescholen zijn verzameld en deze zijn, samen met de eerdere voorstellen van het Forum voor praktijkgericht onderzoek, de basis geweest voor de vervolganalyse.

²⁶ Dit is het vakgebied van de methodologie, dat omschreven kan worden als 'de spelregels voor het sociale proces dat wetenschap beoefenen heet'. Swanborn (1984), p.21.

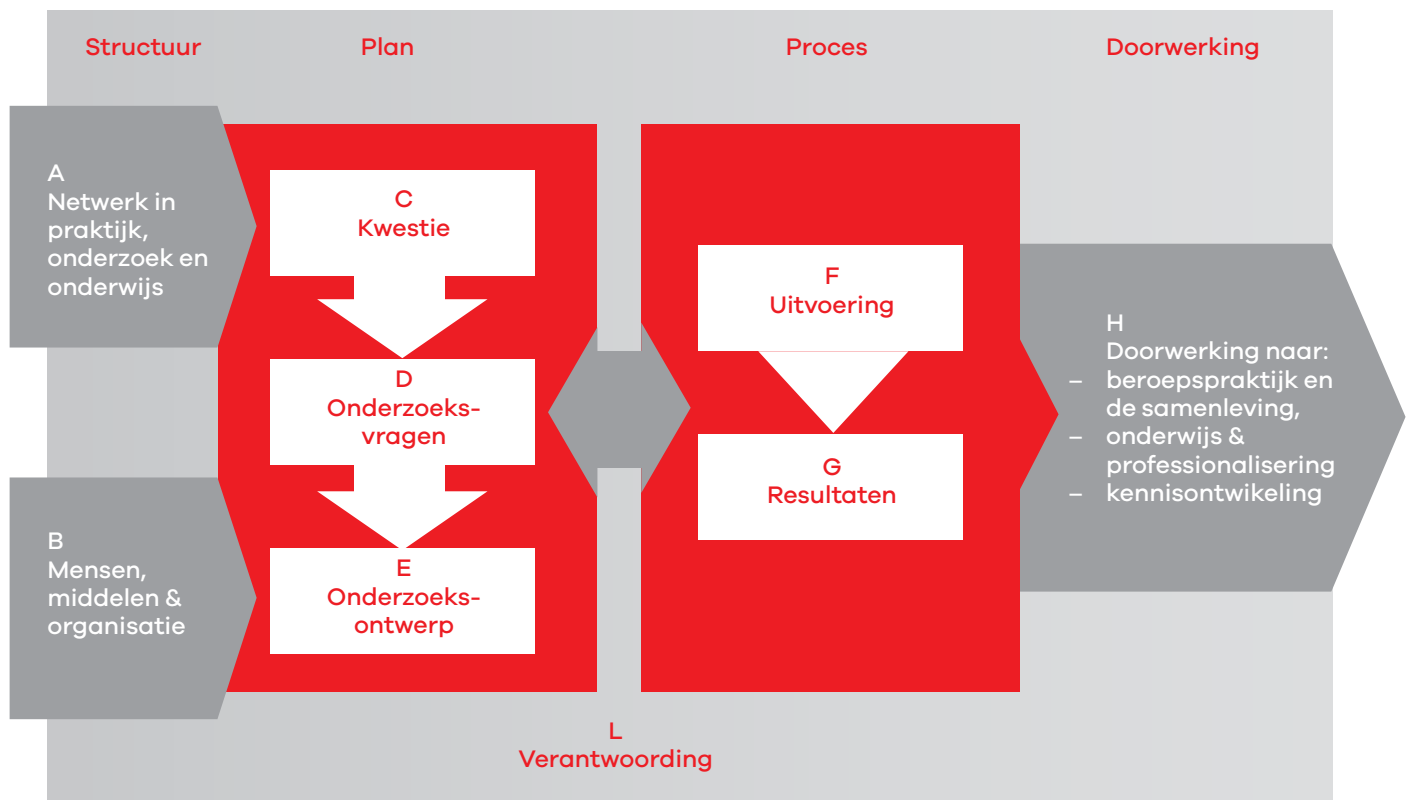
Een eerste analyse leverde een lijst op van 145 criteria. Dubbelingen zijn er vervolgens uit gehaald en dit leverde 62 verschillende criteria op.²⁷ Daarna is gekeken of deze criteria in te delen zijn in een aantal pijlers of hoofdcategorieën. Alle gehanteerde criteria bleken onder 3 pijlers te vallen: praktische relevantie, methodische grondigheid en ethische verantwoording. De meest compacte set van kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek stelt dan ook dat praktijkgericht onderzoek in het hbo 1) Praktisch relevant 2) Methodisch grondig en 3) Ethisch verantwoord moet zijn (zie figuur 1).

Figuur 1 Kwaliteit van praktijkgericht onderzoek

Daarna is gekeken op welk element van het onderzoeksproces een criterium betrekking heeft, zoals de onderzoeksvraag, het onderzoeksontwerp of de resultaten van het onderzoek. Dit leverde 9 elementen op (zie figuur 2):

Figuur 2 Elementen van praktijkgericht onderzoek

27 Zie bijlage 3 voor een overzicht.

Deze 9 elementen zijn ook te gebruiken om een uitgebreidere set van 9 kwaliteitscriteria te benoemen (zie figuur 3):

Figuur 3 kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek

Goed praktijkgericht onderzoek:	
Structuur	1 vindt plaats binnen een netwerk waarin praktijk, de onderzoekswereld en het onderwijs zijn betrokken; 2 kan beschikken over adequate mensen, middelen en organisatie;
Plan	3 heeft een plan waarin een relevante kwestie wordt onderzocht; 4 heeft een plan waarin goede onderzoeksvragen worden gesteld; 5 heeft een plan dat een deugdelijk onderzoeksontwerp bevat;
Proces	6 wordt zorgvuldig uitgevoerd; 7 levert bruikbare resultaten;
Doorwerking	8 werkt door in de beroepspraktijk & de samenleving, het onderwijs & professionalisering en de kennisontwikkeling binnen het onderzoeksdomein;
Verantwoording	9 wordt verantwoord.

Door de drie pijlers van kwaliteit te combineren met de 9 elementen ofwel 9 kwaliteitscriteria ontstaat een matrix waarin alle 62 criteria te plaatsen zijn. De laatste stap is het per cel in de matrix samenvatten van de 62 criteria.²⁸ Dit levert een lijst op van 19 kwaliteitscriteria zoals weergegeven in figuur 4 op de volgende pagina.

²⁸ Zie bijlage 3 voor de verantwoording van deze stap.

Figuur 4 19 kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek

	Praktisch relevant	Methodisch grondig	Ethisch verantwoord
A	1	8	
Netwerk in praktijk, onderzoek en onderwijs	De praktijk en het onderwijs zijn bij het onderzoek betrokken	De onderzoekswereld is bij het onderzoek betrokken	
B		9	15
Mensen, middelen & organisatie		De mensen, middelen en organisatie zijn adequaat	Onderzoekers zijn integer, onafhankelijk en onpartijdig
C	2		
Kwestie	De onderzochte kwestie is relevant voor de praktijk		
D	3	10	
Onderzoeksvragen	De onderzoeksvragen zijn relevant voor de praktijk	De onderzoeksvragen hebben formele kwaliteit (afgebakend, precies, functioneel) 11 Onderzoeksvragen zijn ingebed in bestaande kennis	
E		12	
Onderzoeksontwerp		Het onderzoeksontwerp voldoet aan de criteria die in de gehanteerde onderzoekstraditie gelden voor het doen van onderzoek	
F			16
Uitvoering			De uitvoering gebeurt zorgvuldig, waaronder het zorgvuldig bewaren van de data. 17 De uitvoering gebeurt respectvol en houdt rekening met de belangen en privacy van de betrokkenen.
G	4	13	18
Resultaten	De onderzoeksresultaten zijn bruikbaar voor de praktijk 5 De resultaten zijn transfereerbaar naar andere contexten dan die zijn onderzocht.	De resultaten zijn adequaat, eenduidig en plausibel	De resultaten zijn toegankelijk, bij voorkeur via Open Access
H	6	14	
Doorwerking naar: beroepspraktijk en de samenleving, onderwijs & professionalisering en kennisontwikkeling	Het onderzoek heeft een doorwerking naar de beroepspraktijk en de samenleving 7 Het onderzoek heeft een doorwerking naar onderwijs en professionalisering	Het onderzoek heeft een doorwerking naar de kennisontwikkeling binnen het onderzoeksdomein.	
I	19		
Verantwoording	Over de kwaliteit van het onderzoek wordt verantwoording afgelegd		

Deze tabel geeft een flexibel kader van kwaliteitscriteria dat in meerdere situaties en disciplines kan worden toegepast. Gebruikers kunnen kiezen voor de 3 pijlers, voor de uitgebreidere set van 9 kwaliteitscriteria of voor de meer gedetailleerde set van 19 criteria. Afhankelijk van het doel waarvoor de kwaliteitscriteria worden gebruikt, kan hieruit weer een subset worden geselecteerd. Wanneer het doel bijvoorbeeld is een onderzoeksplan te beoordelen, dan kan gebruik worden gemaakt van criteria 1 t/m 9. Wordt een onderzoeksverslag beoordeeld dan kan de focus bijvoorbeeld liggen op criteria 6 t/m 15. Indien de onderzoeker ze gebruikt om een onderzoeksverslag te schrijven, dan kan gebruik worden gemaakt van criteria 6 t/m 15 en 19.

Deze set van inhoudelijke kwaliteitscriteria is bedoeld als handreiking voor de hogescholen om met elkaar het gesprek aan te gaan over de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. Hogescholen wordt gevraagd zich tot de criteria te verhouden en ze actief in te zetten in de organisatie, in de context van standaard 3 van het BKO. De handreiking kan ook binnen de sectoren worden ingezet om tot gedeelde opvattingen over de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek binnen die sector te komen. SIA kan hier mogelijk een rol spelen.

Als aanbevelingen voor hogescholen zijn geformuleerd:

____ *Verhoud je tot de kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek in de context van standaard 3 van het BKO*

____ *Stimuleer en faciliteer het gesprek over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek binnen de organisatie*

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is geformuleerd:

____ *Evalueer over 4 jaar (het gebruik van) de inhoudelijke kwaliteitscriteria*

3 Handreiking voor het gebruik van kwaliteitscriteria

Nu het belang van praktijkgericht onderzoek toeneemt en de sector koerst op een stevige uitbouw ervan, is het belangrijk om het kwaliteitsbewustzijn ten aanzien van onderzoek verder te versterken. Kwaliteitscriteria helpen hierbij. Een lijstje met kwaliteitscriteria *an sich* doet echter niet zo veel; kwaliteitscriteria zijn een middel, geen doel op zich. De handreiking die in het vorige hoofdstuk is gepresenteerd, is dan ook geen beoordelingskader dat ingevuld en afgevinkt wordt. De kwaliteitscriteria fungeren in de context van een missiegedreven evaluatie: de missie is het versterken van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek en de evaluatie van het onderzoek – gericht op die kwaliteitsversterking – vindt plaats in een dialoog met, tussen en door (interne en externe) collega's of *peers*. Collegiale toetsing of *peer review* is een breed geaccepteerd instrument voor de beoordeling van de kwaliteit van onderzoek; het geeft de zekerheid dat er een beoordeling heeft plaatsgevonden door één of meerdere professionals met verstand van zaken. Kwaliteitscriteria spelen in het proces van *peer review* een belangrijke rol. *Peer review* is dan ook de kern van een onderzoekscultuur die permanent gericht is op (het verbeteren van) de kwaliteit van het onderzoek. *Peers* leveren zinvolle bijdragen aan het proces en product van onderzoek; het onderzoeksproces kan verrijkt worden met extra kennis, invalshoeken en ideeën, en fouten en onduidelijkheden kunnen gesignaleerd worden. Ook biedt *peer review* kansen om te leren van elkaar, waarmee het een open overlegcultuur stimuleert.

Peer review aan de hand van kwaliteitscriteria kan voor, tijdens en na afloop van het onderzoek worden toegepast. De *peers* kunnen collega's zijn van de eigen onderzoekseenheid, van een onderzoekseenheid van een andere hogeschool of andere kennisinstelling, of collega's uit de beroepspraktijk of het onderwijs. Al naar gelang het onderzoeksontwerp en onderzoeksonderwerp kan de *peer review* in meer of minder uitgebreide vorm plaatsvinden ('gewone' vs. 'extended' *peer review*). Ook in ontmoetingsmomenten gericht op kennisdeling kan *peer review* aan de hand van kwaliteitscriteria een rol spelen; denk aan journal clubs, lectorenoverleg, onderzoeksbesprekingen, kenniscafé's, etc.

3.1 Methodiek voor *peer review*

Het Forum voor praktijkgericht onderzoek heeft in 2012 een methode voor *peer review* in het hbo ontwikkeld.²⁹ Deze methode kenmerkt zich door een proces dat a) dubbel open is, d.w.z. reviewer en gereviewde zien en spreken elkaar; b) meerstemmig is, d.w.z. de stemmen van praktijk, onderzoek en onderwijs zijn aanwezig; en c) gelaagd is, d.w.z. zowel het onderzoek wordt beoordeeld als de beoordelingscriteria. De ontwikkelde methode is een handig hulpmiddel om de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek te beoordelen. Het is aan te bevelen om, als onderdeel van de implementatie van dit advies, een aantal landelijke bijeenkomsten te beleggen om de methodiek waar nodig te herijken en de kwaliteit en bruikbaarheid van de criteria zoals voorgesteld in Hoofdstuk 2 van dit advies te evalueren.

3.2 Methodiek voor Intervisie

In aanvulling op *peer review* is intervisie ook een nuttig instrument ter versterking van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. Waar *peer review* gericht is op het inhoudelijk beoordelen van elkaars onderzoek, is intervisie een reflectiemoment gericht op een gezamenlijk leerproces, vaak met als aanleiding een praktisch dilemma. In een constructieve dialoog met (interne en/of externe) experts) wordt een dilemma geanalyseerd en mogelijke oplossingen aangedragen. Intervisie bevordert zo de kwaliteit van de keuzes die in de loop van het onderzoek gemaakt worden. Het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek SIA heeft een methode ontwikkeld voor intervisie over onderzoek.³⁰ Het is aan te bevelen om deze methodiek breed in te zetten binnen de hogeschool; de Vereniging Hogescholen kan hier, in samenwerking met SIA, faciliterend optreden.

Als aanbeveling voor hogescholen is geformuleerd:

_____ *Bevorder het gebruik van peer review en intervisie*

Als aanbevelingen voor de Vereniging Hogescholen zijn geformuleerd:

_____ *Faciliteer het gesprek over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek binnen de hogescholen en de sectoren*

_____ *Faciliteer kennisdeling over peer review en intervisie*

29 Zie http://www.lectorenzorgenwelzijn.nl/Brochure_Reviewen_PGO.pdf

30 Zie <http://www.regieorgaan-sia.nl/content/lerende/Intervisie>

4 Handreiking kwaliteitscriteria voor de randvoorwaarden van praktijkgericht onderzoek

De tweede opdracht aan de werkgroep was om (minimale) kwaliteitscriteria te formuleren voor de randvoorwaarden van praktijkgericht onderzoek. Het gaat hier om randvoorwaarden voor een onderzoeksorganisatie die kwaliteit van onderzoek mogelijk maken. Een onderzoeksorganisatie gericht op de stabiliteit, continuïteit en doorwerking van het praktijkgericht onderzoek via ontwikkelde netwerken werkt sterk bevorderend voor de kwaliteit van het onderzoek. De kwaliteitscriteria voor de randvoorwaarden die in dit hoofdstuk worden geformuleerd zijn een handreiking voor hogescholen voor de invulling van standaard 2 van het BKO.³¹

In de afgelopen jaren is de introductie en ontwikkeling van lectoraten aan hogescholen op de voet gevolgd. In diverse evaluaties en beschouwingen zijn randvoorwaarden benoemd die cruciaal zijn voor de doorontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek.³² De meest recente beschouwing is die van de Validatiecommissie Kwaliteitszorg Onderzoek (VKO).³³ De VKO heeft sinds 2009, binnen het kader van het Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO), een belangrijke rol gespeeld in het ontwikkelen van de onderzoeksfunctie in de sector. De afgelopen jaren heeft de VKO een constructieve dialoog gevoerd met alle hogescholen en daarmee een goed beeld ontwikkeld van de huidige stand van zaken in het praktijkgericht onderzoek. De succesfactoren die de VKO benoemt zijn dan ook een aansporing voor zowel de Vereniging Hogescholen, als voor het bestuur van de individuele hogescholen, om de komende jaren de aandacht voor deze factoren te intensiveren.

De VKO benoemt in totaal 10 succesfactoren:

- 1 hantering van de term praktijkgericht onderzoek;
- 2 de gerichtheid van het onderzoek op het onderwijs;
- 3 focus en massa;
- 4 samenwerking in netwerken en internationalisering;
- 5 aandacht voor onderzoeksmethodologie;
- 6 bestuurlijke aandacht;
- 7 kwaliteitszorg;
- 8 ondersteuning door staf- en hulpdiensten;
- 9 HRM beleid;
- 10 groei en bekostiging.

Dit hoofdstuk formuleert 8 kwaliteitscriteria die aansluiten bij succesfactoren 8, 9 en 10; deze succesfactoren gaan namelijk over de randvoorwaarden. Allereerst wordt groei en bekostiging besproken, als meest cruciale randvoorwaarde voor de doorontwikkeling en versterking van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. Daarna wordt ingegaan op de onderzoeksondersteuning. Tot slot wordt ingegaan op HRM-beleid; in het verlengde van de kwaliteitscriteria voor de lector wordt ook geadviseerd het huidige Profiel van de Lector (2011) te herzien. Ter ondersteuning van de 8 kwaliteitscriteria wordt een aantal aanbevelingen geformuleerd voor hogescholen en de Vereniging Hogescholen.

31 Standaard 2 van het BKO: 'De wijze waarop de eenheid is georganiseerd, de inzet van mensen en middelen en de interne en externe samenwerkingsverbanden, netwerken en relaties maken de realisatie van het onderzoeksprofiel mogelijk'.

32 Zie de eindevaluatie van de SKO (2008) en 'Naar een duurzaam onderzoeksklimaat (HBO-raad, 2010).

33 Zie bijlage 4.

4.1 Groei en bekostiging

De VKO wijst op het belang van de groei van het praktijkgericht onderzoek; naast focus is massa onontbeerlijk. De omvang van het praktijkgericht onderzoek aan het hbo is op dit moment nog (te) bescheiden om een heel krachtige positie te kunnen innemen in de Nederlandse kennisinfrastructuur. Groei in financiering is de meest essentiële voorwaarde voor de doorontwikkeling, profilering en kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. In de Strategische agenda HO 2015-2025 van OCW zijn extra investeringen gepland voor praktijkgericht onderzoek aan het hbo. De Nationale Wetenschapsagenda en de Investeringsagenda van de Kenniscoalitie geven ook een belangrijke nationale impuls om extra te investeren over de volle breedte van de nationale kennisinfrastructuur. Het is essentieel dat de impuls op nationaal niveau zich vertaalt in een impuls op sectorniveau. Dat wil zeggen dat hogescholen extra basisfinanciering vrijmaken voor praktijkgericht onderzoek. 'Onderzoek met Impact', de strategische onderzoeksagenda 2016-2020 van de Vereniging Hogescholen, wijst al op de noodzaak de basisfinanciering (structureel) te verhogen om een goede onderzoeksinfrastructuur op te zetten.³⁴ Gezien het grote belang ervan wordt hier nogmaals naar verwezen, waarbij als uitgangspunt geldt dat de investeringen zoals genoemd in de Strategische Agenda HO 2015-2025 worden gerealiseerd:

_____ *Investeer extra in praktijkgericht onderzoek*

4.2 Onderzoeksondersteuning

Extra basisfinanciering is onontbeerlijk mede om een goede onderzoeks-infrastructuur op te zetten. Een kwalitatieve onderzoeksfunctie is in grote mate afhankelijk van een kwalitatieve onderzoeks-infrastructuur. Onderzoekers kunnen hun werk alleen goed doen wanneer ondersteunende faciliteiten aanwezig en goed geregeld zijn. Een goede onderzoeks-infrastructuur wordt met het oog op de geambieerde en verwachte groei van het praktijkgericht onderzoek steeds belangrijker. Daarnaast zijn er op landelijk en internationaal niveau allerlei ontwikkelingen waartoe hogescholen zich dienen te verhouden; denk aan de ontwikkelingen ten aanzien van open acces, open science en data-management; verwachte intensivering van de samenwerking in de kennisketen in Nederland (NWA, Investeringsagenda van de kenniscoalitie); en toegang tot Europese subsidieprogramma's zoals H2020. Bij de ontwikkeling van de onderzoeks-infrastructuur dient dan ook breder gedacht te worden dan adequate bibliothecaire voorzieningen; het gaat ook om publicatiebeleid, nationale en internationale acquisitie en netwerkbeheer, researchdata management, projectbeheersing- en control en de ontwikkeling van deskundigheid over valorisatie en kennis. In dit perspectief is een versterking en verdere professionalisering van de onderzoeks-infrastructuur in hogescholen absoluut noodzakelijk.

Als kwaliteitscriterium is dan ook geformuleerd:

_____ *Er zijn voldoende ondersteunende faciliteiten, zoals toegang tot wetenschappelijke bronnen; ondersteuning m.b.t. publiceren; ondersteuning bij het aanvragen van subsidies; projectondersteuning; ICT ondersteuning m.b.t. onderzoeksinfrastructuur; personele ondersteuning; toegankelijkheid van kennis (portals, Open Access); data-management.*

34 Zie p. 33 van 'Onderzoek met Impact: Strategische Onderzoeksagenda hbo 2016-2020': 'De hogescholen gaan extra investeren in praktijkgericht onderzoek. De ambitie is om de komende jaren vanuit de huidige basis de inzet substantieel te verhogen. Extra basisfinanciering is daarbij onontbeerlijk om een goede infrastructuur op te zetten'.

Op dit punt is versterking noodzakelijk, maar ook verbreding. Kennisinstellingen hebben elkaar nodig om kennis en infrastructuur te delen. Zowel de Vereniging Hogescholen als het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek (NRPO-SIA) kunnen hier als platform dienen.

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is dan ook geformuleerd:

_____ Faciliteer kennisdeling over onderzoeks-infrastructuur en stel waar nodig landelijke actielijnen op

4.3 HRM beleid

De VKO constateert dat een op de onderzoeksfunctie gericht HRM beleid een succesfactor is voor de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek. Een eerste vereiste voor kwalitatief hoogwaardig onderzoek is gekwalificeerd personeel dat voldoende ruimte krijgt om onderzoekstaken uit te voeren. Dit geldt in hoge mate voor de lector, als belangrijkste boegbeeld van het praktijkgericht onderzoek in het hbo. Daarnaast is diens ondersteuning door de samenstelling en opbouw van de onderzoekseenheid een bepalende factor voor de kwaliteit van het onderzoek. Deze factor wordt steeds belangrijker, gegeven de te verwachten groei en verdere zwaartepuntvorming van het praktijkgericht onderzoek; de omvang van de onderzoekseenheid zal daardoor naar verwachting ook groeien.

Om een beeld te krijgen van de huidige kwaliteitscriteria die hogescholen hanteren voor de lector en de onderzoekseenheid heeft de werkgroep een inventarisatie uitgevoerd.³⁵ Uit deze inventarisatie blijkt allereerst dat er grote uniformiteit is waar het gaat om de kwalificatie van de lector en de aanstellingsomvang van de lector. De sector volgt hierin een duidelijke koers die jaren geleden al is ingezet. Blijvende aandacht voor deze koers is echter noodzakelijk. De inventarisatie heeft verder 2 extra aandachtspunten opgeleverd: het type arbeidsovereenkomst (vast vs. flexibel) en (de) functiebenaming(en) voor de lector. In het verlengde van deze aandachtspunten zijn kwaliteitscriteria en aanbevelingen geformuleerd.

Ten aanzien van kwaliteitscriteria voor de onderzoekseenheid blijkt uit de inventarisatie dat er sprake is van een grote diversiteit. De minimale omvang van de onderzoekseenheid loopt uiteen van 1 fte tot 5 fte. Slechts enkele hogescholen hebben een concreet beeld over de wenselijke omvang en samenstelling van een onderzoekseenheid, bijvoorbeeld waar het gaat om het aantal docent-onderzoekers en/of promovendi. In een omgeving waarin het onderzoek in hoge mate afhankelijk is van inkomsten die in de markt of in competitie verworven worden, vraagt dit ten minste explicitering van de verwachtingen richting deze (en andere) externe partijen. Gegeven de omvang en unieke context van individuele hogescholen is het niet mogelijk hier sectorbrede kwaliteitscriteria te formuleren. Het is echter wel belangrijk te constateren dat dit punt aandacht behoeft. De twee kwaliteitscriteria die hierna voor de onderzoekseenheid worden geformuleerd bieden hiervoor een handreiking. Deze criteria kunnen echter niet los gezien worden van hogeschoolbrede kwaliteitscriteria; er zijn daarom twee aanvullende kwaliteitscriteria op het niveau van de hogeschool geformuleerd.

³⁵ De gegevens van de hogescholen vertegenwoordigd in de werkgroep zijn hierin meegenomen. Daarnaast is de inventarisatie uitgezet in het HON, het netwerk van beleidsadviseurs onderzoek, waar bijna alle hogescholen bij zijn aangesloten.

4.3.1 De lector

Op dit moment ligt het Wetsvoorstel Bescherming Namen en Graden Hoger Onderwijs voor in de Eerste Kamer.³⁶ Op 4 oktober 2016 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel ondersteund en aanvullend aan het wetsvoorstel een amendement aangenomen dat de verantwoordelijkheid van de lector in de wet beoogt te verankeren.³⁷ Van deze mogelijke verankering gaat een sterk signaal uit; de lector wordt exclusief verbonden aan hogescholen en krijgt eenzelfde erkenning als een hoogleraar die exclusief verbonden is aan de universiteit. De op handen zijnde wettelijke verankering is een extra reden voor de sector om de kwaliteit van de lector verder te versterken, zowel ten behoeve van de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek, maar ook ten behoeve van de externe profilering van de lector, als belangrijkste representant van dat praktijkgericht onderzoek.

Er zijn drie kwaliteitscriteria voor de lector geformuleerd:

- 1 De lector is gepromoveerd;
- 2 De minimale omvang van de aanstelling van de lector is 0.5 fte;
- 3 Er is tijdig duidelijkheid of de aanstelling van de lector tijdelijk is of vast.

Ad 1

Het huidige Profiel van de Lector stelt dat een lector gepromoveerd dient te zijn.³⁸ Deze kwalificatie van de lector is belangrijk voor de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek; een promotie geldt immers als een proeve van bekwaamheid voor het verrichten van onderzoek. Uit een in 2015 gehouden enquête onder lectoren blijkt dat 90% van de huidige lectoren gepromoveerd is.³⁹ Het is belangrijk om deze lijn vast te houden en als sector te blijven sturen op deze kwalificatie van de lector. In bijzondere gevallen kan hiervan afgeweken worden, bijvoorbeeld bij bijzonder lectoraten, of in sectoren waar het lastig is om gepromoveerde lectoren te verwerven.

Ad 2

De SKO stelde al in 2008 dat de minimale aanstelling van een lector 0.5 fte dient te zijn.⁴⁰ De lector heeft een grote verantwoordelijkheid en een zwaar takenpakket; kennisontwikkeling, doorwerking van die kennis in onderwijs en beroepspraktijk, gekoppeld aan de aansturing van een lectoraat of onderzoekseenheid. De ervaring leert dat, wil de lector zijn taken succesvol kunnen uitvoeren, de zwaarte van de functie gereflecteerd dient te zijn in de aanstellingsomvang.

Ad 3

Voor de duurzaamheid en continuïteit van het praktijkgericht onderzoek is het belangrijk dat er voldoende ruimte is om een onderzoekslijn op te zetten en uit te voeren. Het onderzoek van een lector is gebaseerd op de onderzoeksprogrammering die de identiteit of het profiel van de hogeschool reflecteert. De uitvoering daarvan verlangt een langere adem. In deze context is het voor een lector belangrijk om tijdig te weten of de aanstelling tijdelijk of vast zal zijn.⁴¹ Beide aanstellingsvormen geven immers verschillende perspectieven op een

36 Zie https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34412_bescherming_namen_en_graden

37 Zie https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20160928/amendement_van_het_lid_rog_ter/document3/f=/vk87gb9fb1zl.pdf

38 Zie <http://www.lectorenzorgenwelzijn.nl/profiel%20van%20de%20lector.pdf>

39 Zie Rathenau (2016), Feiten en Cijfers 'Praktijkgericht onderzoek bij lectoraten van hogescholen' file:///C:/Users/kim/Downloads/Praktijkgericht%20onderzoek%20bij%20lectoraten%20van%20hogescholen%20-%20RI%20(1).pdf

40 SKO 2008, p.5

41 Het is niet altijd mogelijk om meteen bij aanvang van de onderzoeksopdracht van de lector hier uitsluitsel over te geven; een en ander is namelijk ook afhankelijk van de prioriteiten van de hogeschool, externe ontwikkelingen en de al gerealiseerde ambities van de lector en het lectoraat. In het licht van een duurzame onderzoeksprogrammering is het wel wenselijk dat de hogeschool erop inzet om zo snel mogelijk duidelijkheid te verschaffen op dit punt.

mogelijke verdieping van het onderzoek, uitbouw van de onderzoekseenheid en andere resultaten waar het gaat om de praktische relevantie en impact van het onderzoek, zoals de ontwikkeling van een relevant netwerk.

4.3.2 De functiebenaming van de lector

Door de groei van het praktijkgericht onderzoek is de afgelopen jaren een diversiteit ontstaan in functieprofielen – en benamingen voor de lector. We spreken tegenwoordig van ‘leading lector’, ‘kernlector’, ‘bijzonder lector’ en ‘associate lector’. Gelet op de grote verantwoordelijkheid van de lector en de verankering van die verantwoordelijkheid in de WHW, is het belangrijk dat er geen twijfel bestaat over de kwaliteit van de lector; een afkalving in positie, kwalificatie en profilering van de lector is schadelijk voor de sector. Vanuit dit perspectief heeft de werkgroep kritisch gekeken naar de functie en benaming van de associate lector.

Allereerst kan de benaming zowel in binnen- als buitenland verwarring opleveren als deze wordt gebruikt voor een lector. In het buitenland heeft de benaming ‘associate’ een connotatie die de taak en verantwoordelijkheid van de lector niet goed uitdrukt; een associate (professor) is internationaal voor het grootste deel van het takenpakket belast met onderwijs. Dit ligt volledig anders voor een lector. Daarnaast heeft een associate internationaal geen zelfstandige positie; ook dit is anders voor een lector. De benaming ‘associate lector’ komt de transparantie ten aanzien van rol en verantwoordelijkheid van de lector dan ook niet ten goede.

Ten tweede is ‘associate lector’ een functiesynoniem voor de hogeschoolhoofddocent, een functie die in de functiebouwwerken verantwoordelijkheden in onderwijs en onderzoek impliceert. Deze functie is nog maar op weinig hogescholen ingevuld. Een hogeschoolhoofddocent is in de praktijk belast met in onderzoek gefundeerde onderwijsinnovatie en is als zodanig verbonden aan en werkzaam in het lectoraat. Een hogeschoolhoofddocent werkt dan ook onder eindverantwoordelijkheid van een lector. Een lector is verantwoordelijk voor de onderzoeksprogrammering. Beide functieprofielen zijn qua verantwoordelijkheid dus trapsgewijs aan elkaar gerelateerd, zeker omdat ook de hogeschoolhoofddocent een bijdrage kan leveren aan de acquisitie van externe projecten. De verantwoordelijkheid van een hogeschoolhoofddocent lijkt hiermee ook sterk op de verantwoordelijkheid van de universitair hoofddocent; daarmee laat de term ‘hogeschoolhoofddocent’ zich in het buitenland ook makkelijker typeren als ‘associate professor’.

Geconcludeerd wordt allereerst dat het gebruik van de benaming ‘associate lector’ risico’s kan opleveren voor de kwaliteit en profilering van de lector zowel in binnen- als buitenland. Daarbij is ook de vraag welke andere benamingen (zoals bijzonder lector, buitengewoon lector, e.d.) wenselijk zijn. Ten tweede is het beeld dat hogescholen nog een opgave hebben waar het gaat om een evenwichtige opbouw van de onderzoeks-capaciteit in het functiegebouw. Het lijkt erop dat nog niet alle mogelijkheden optimaal worden benut.

Om deze redenen wordt geadviseerd een vervolgtraject op te starten waarin een advies wordt geformuleerd over functies, functiebenamingen en functiedifferentiatie met betrekking tot onderzoek. In dit advies kunnen de functie van de hogeschoolhoofddocent en de benaming en functie van de lector worden meegenomen.

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is geformuleerd:

_____ *Beleg een vervolgopdracht voor een advies over functies, functie-benamingen en functiedifferentiatie waar het gaat om onderzoekstaken en -verantwoordelijkheden.*

Voor een eenduidige profilering van de lector in het buitenland wordt voorgesteld om de benaming 'lector' in het Engels te vertalen als 'professor'. Deze vertaling is nationaal en internationaal herkenbaar en drukt het beste de positie en verantwoordelijkheid van de lector uit.

Als aanbeveling voor de hogescholen en de Vereniging Hogescholen is geformuleerd:

_____ *Hanteer de benaming 'professor' voor de Engelse vertaling van 'lector'*

4.3.3 Het Profiel van de Lector

De sector kent een Profiel van de lector (2011). Dit profiel benoemt drie kerntaken van de lector, te weten onderzoek, onderwijs en beroepspraktijk en benoemt per kerntaak de benoemingseisen en karakteristieken van de activiteiten binnen deze kerntaak.

Daarnaast benoemt het profiel (randvoorwaardelijke) kwaliteitseisen (bijv. dat een lector een autoriteit is op zijn of haar vakgebied; en verantwoordelijk is voor de implementatie van ontwikkelde kennis in de onderwijs- en beroepspraktijk).

De werkgroep heeft het Profiel geëvalueerd en het volgende geconstateerd:

- a de taken en verantwoordelijkheden die genoemd worden lijken goed bruikbaar maar verdienen herijking;
- b het profiel houdt het midden tussen een kwaliteitskader en een functieprofiel. Dit maakt het onduidelijk welk doel of welke doelen het profiel precies dient, i.e. als handreiking voor de hogeschool of als handreiking voor externe stakeholders;
- c het profiel schetst geen context, terwijl deze context de laatste jaren sterk is ontwikkeld, bijvoorbeeld met het nieuwe BKO, de topsectoren, Nationale Wetenschapsagenda en 'Onderzoek met Impact'.

Een herziening van het huidige profiel is nodig. De wettelijke verankering van de verantwoordelijkheid van de lector maakt een eenduidig en transparant begrip van de lector nog urgenter. Voorgesteld wordt om een nieuw Profiel van de Lector op te stellen. Dit profiel kan het karakter krijgen van een position paper over de lector.⁴²

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is geformuleerd:

_____ *Beleg een vervolgopdracht om een nieuw Profiel van de lector op te stellen*

⁴² Op termijn kan ook toegewerkt worden naar een functieprofiel van de lector dat sectorbreed gehanteerd wordt. Vergelijk het functieprofiel van de hoogleraar in het UFO: http://www.vsnul.nl/files/documenten/CAO/UFO_Handleiding_010715.pdf

4.4 Het lectoraat of onderzoekseenheid

De afgelopen jaren is er een diversiteit ontstaan in de terminologie voor het lectoraat of onderzoekseenheid.⁴³ Naast 'lectoraat' en 'kenniskring' worden in toenemende mate de termen 'onderzoekseenheid' en 'onderzoeksgroep' gebruikt. Met name de term 'lectoraat' laat zich lastig uitleggen en vertalen naar het Engels. Voor de profilering en (nationale en internationale) bekendheid en herkenbaarheid is het belangrijk om een wildgroei aan benamingen te voorkomen en hierin meer eenduidigheid aan te brengen.

Als aanbeveling voor de Vereniging Hogescholen is dan ook geformuleerd:

_____ Beleg een vervolgoopdracht voor een advies over eenduidige terminologie voor het lectoraat of de onderzoekseenheid

Naast een groeiende variëteit in terminologie is er de afgelopen jaren ook een diversiteit ontstaan in functionarissen die een rol vervullen in de onderzoekseenheid; er is een brede categorie van docent-onderzoekers met verschillende taken op het gebied van onderwijs en onderzoek. De VKO constateert dat een juiste balans tussen de gerichtheid van de onderzoeksfunctie op de beroepspraktijk enerzijds en de gerichtheid op het onderwijs anderzijds, cruciaal is voor een goed functionerende hogeschool.⁴⁴ Deze balans moet zich vertalen in de omvang, functiemix en samenstelling van het lectoraat.

Uit de inventarisatie die de werkgroep heeft gehouden is gebleken dat er hier sprake is van een grote diversiteit. Eerder is al gewezen op de beperkte invulling van de functiemix m.b.t. de hogeschoolhoofddocent. Vanuit de optiek van een goede verbinding tussen het onderzoek, onderwijs, en de beroepspraktijk is het noodzakelijk dat het lectoraat de verbindingen kan waarmaken. Dit stelt ook eisen aan het functiehuis van de hogeschool, promovendibeleid en loopbaanontwikkeling.

Vanuit dit perspectief zijn de volgende 4 kwaliteitscriteria voor het lectoraat en de hogeschool geformuleerd:

- 1 De relatie met het beroepenveld en het onderwijs is geborgd in de onderzoekseenheid;
- 2 Er is een mix aan functieprofielen voor docent-onderzoekers binnen de onderzoeks-eenheid waarbij de verantwoordelijkheid voor onderzoek trapsgewijs toeneemt;
- 3 Er is een evenwichtig functiehuis waarin onderzoek, onderwijs en management in balans zijn gerepresenteerd;
- 4 Er is beleid gericht op (interne en externe) promovendi en hun loopbaanperspectief.

Ad 1

Zoals gebleken is uit de inventarisatie zijn er grote verschillen tussen hogescholen waar het gaat om de omvang van de onderzoekseenheid; er zijn variaties van een totale omvang van minimaal 1 fte tot minimaal 5 fte. Deze verschillen zijn verklaarbaar vanuit de omvang van de specifieke hogeschool en de taakopdracht van het specifieke lectoraat. Om de kwaliteit van het onderzoek binnen het lectoraat te borgen is het echter noodzakelijk dat er een balans is tussen de gerichtheid op het onderzoek,

43 In dit advies wordt consequent gesproken over 'lectoraat of onderzoekseenheid'. 'Onderzoekseenheid' is de term die in het BKO wordt gebruikt.

44 VKO p. 6.

het onderwijs en de beroepspraktijk. Dit betekent dat er binnen een lectoraat een balans dient te zijn in leden die onderzoek doen en kennis genereren; leden die deze kennis vertalen naar en laten landen in het onderwijs; en leden die de aansluiting met de beroepspraktijk garanderen. Deze drie gerichtheden binnen een lectoraat hoeven niet noodzakelijk bij een enkele persoon te zijn belegd; wat belangrijk is, is dat er aandacht is voor deze kennisdriehoek binnen het lectoraat en dat de verschillende taken expliciet en in balans zijn belegd binnen het lectoraat.⁴⁵ Hiermee zijn de verwachtingen ten aanzien van het lectoraat helder en kan daarover ook helder verantwoording worden afgelegd.

Ad 2

Om een balans te bereiken tussen onderwijs, onderzoek en de beroepspraktijk binnen een lectoraat is er helderheid nodig ten aanzien van de taken en bevoegdheden van met name de categorie docent-onderzoekers⁴⁶ binnen een lectoraat. De verantwoordelijkheid van functionarissen in deze categorie ten aanzien van onderzoek kunnen verschillen, gegeven de taakopdracht van het lectoraat, de functiemix en de verdere samenstelling van het lectoraat. Om de kwaliteit en impact van het praktijkgericht onderzoek te versterken is het belangrijk dat er een doelgerichte balans is binnen het lectoraat in de verschillende verantwoordelijkheden ten aanzien van onderzoek voor deze categorie docent-onderzoekers.

Ad 3

Een balans in de gerichtheid op het onderzoek, het onderwijs en de beroepspraktijk binnen een lectoraat kan alleen bereikt worden indien er op hogeschoolniveau een functiehuis is dat die balans uitstraalt en nastreeft. Dit betekent dat de taken en bevoegdheden ten aanzien van onderwijs, onderzoek, en het management, op transparante en onderscheiden manier zijn gereflecteerd in het functiehuis van de hogeschool. Zoals eerder al is genoemd wordt voorgesteld een vervolgopdracht te beleggen om een advies op te stellen over functies, functiebenamingen en functie-differentiatie. Hierbij is ook aandacht nodig voor hogescholen die voor hun verdere ontwikkeling samenwerking met andere partners zoeken, hetzij in de vorm van gezamenlijke programmering, hetzij in de vorm van kennisdeling.

Ad 4

Hogescholen bieden in het kader van de professionalisering van medewerkers in toenemende mate mogelijkheden om te promoveren. Het promoveren van de eigen medewerkers en het aantrekken van promovendi is belangrijk als impuls voor het praktijkgericht onderzoek binnen de hogeschool en binnen het lectoraat. Na afronding van de promotie dienen deze medewerkers perspectief te hebben op een zinvolle inzet van de verworven onderzoeksvaardigheden binnen de hogeschool. In de praktijk zien we echter dat nog slechts enkele hogescholen gericht beleid hebben ontwikkeld ten aanzien van het aanstellen van promovendi en hun verdere loopbaan. Ter versterking van de onderzoeksfunctie van de hogeschool is het belangrijk dat hier meer aandacht naar uitgaat.

⁴⁵ Zie ook het VKO rapport dat als succesfactor benoemt een goede balans tussen de gerichtheid van de onderzoeksfunctie op de beroepspraktijk enerzijds en de gerichtheid op het onderwijs anderzijds. Deze balans vertaalt zich in de opbouw en samenstelling van de onderzoekseenheid.

⁴⁶ Docent-onderzoekers zijn een brede categorie; hogescholen hanteren verschillende functiebenamingen en profielen voor functionarissen die een taakopdracht hebben ten aanzien van onderzoek en onderwijs.

Tevens is het belangrijk voor hogescholen om kennis te delen over promotietrajecten, promotiebeleid en loopbaanontwikkeling voor promovendi.

De Vereniging Hogescholen wordt gevraagd dit te faciliteren:

____ *Faciliteer kennisdeling over promotietrajecten, promotiebeleid en loopbaanontwikkeling voor promovendi*

Als algemene aanvulling is het van belang erop te wijzen dat er voldoende bestuurlijke aandacht uitgaat naar de onderzoeksfunctie binnen de hogeschool. Dit betekent ook dat de onderzoeksportefeuille is belegd in het College van Bestuur van de hogeschool.⁴⁷

Als aanbeveling voor hogescholen is geformuleerd:

____ *Geef gerichte aandacht aan de organisatie en aansturing van onderzoek vanuit de onderzoeksportefeuille binnen het CvB*

⁴⁷ De VKO benoemt als succesfactor bestuurlijke aandacht voor de onderzoeksfunctie.

5 Overzicht en aanbevelingen

Overzicht

Handreiking voor inhoudelijke kwaliteitscriteria

De 19 kwaliteitscriteria zijn ondersteunend aan de missiegedreven evaluatie van de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek door middel van *peer review*:

- 1 De praktijk en het onderwijs zijn bij het onderzoek betrokken
- 2 De onderzochte kwestie is relevant voor de praktijk
- 3 De onderzoeksvragen zijn relevant voor de praktijk
- 4 De onderzoeksresultaten zijn bruikbaar voor de praktijk
- 5 De resultaten zijn transfereerbaar naar andere contexten dan die zijn onderzocht
- 6 Het onderzoek heeft een doorwerking naar de beroepspraktijk en de samenleving
- 7 Het onderzoek heeft een doorwerking naar onderwijs en professionalisering
- 8 De onderzoekswereld is bij het onderzoek betrokken
- 9 De mensen, middelen en organisatie zijn adequaat
- 10 De onderzoeksvragen hebben formele kwaliteit (afgebakend, precies, functioneel)
- 11 Onderzoeksvragen zijn ingebed in bestaande kennis
- 12 Het onderzoeksontwerp voldoet aan de criteria die in de gehanteerde onderzoekstraditie gelden voor het doen van onderzoek
- 13 De resultaten zijn adequaat, eenduidig en plausibel
- 14 Het onderzoek heeft een doorwerking naar de kennisontwikkeling binnen het onderzoeksdomein
- 15 15 Onderzoekers zijn integer, onafhankelijk en onpartijdig
- 16 De uitvoering gebeurt zorgvuldig, waaronder het zorgvuldig bewaren van de data
- 17 De uitvoering gebeurt respectvol en houdt rekening met de belangen en privacy van de betrokkenen
- 18 De resultaten zijn toegankelijk, bij voorkeur via Open Access
- 19 Over de kwaliteit van het onderzoek wordt verantwoording afgelegd

Handreiking kwaliteitscriteria voor de randvoorwaarden

De 8 kwaliteitscriteria zijn sterk ondersteunend aan de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek doordat ze de stabiliteit, continuïteit en doorwerking van het praktijkgericht onderzoek via ontwikkelde netwerken bevorderen:

- 1 Er zijn voldoende ondersteunende faciliteiten, zoals toegang tot wetenschappelijke bronnen; ondersteuning m.b.t. publiceren; ondersteuning bij het aanvragen van subsidies; projectondersteuning; ICT ondersteuning m.b.t. onderzoeksinfrastructuur; personele ondersteuning; toegankelijkheid van kennis (portals, Open Access); data-management
- 2 De lector is gepromoveerd
- 3 De minimale omvang van de aanstelling van de lector is 0.5 fte
- 4 Er is tijdig duidelijkheid of de aanstelling van de lector tijdelijk is of vast
- 5 De relatie met het beroepenveld en het onderwijs is geborgd in de onderzoekseenheid
- 6 Er is een mix aan functieprofielen voor docent-onderzoekers binnen de onderzoekseenheid waarbij de verantwoordelijkheid voor onderzoek trapsgewijs toeneemt
- 7 Er is een evenwichtig functiehuis waarin onderzoek, onderwijs en management in balans zijn gerepresenteerd
- 8 Er is beleid gericht op (interne en externe) promovendi en hun loopbaanperspectief

Het is belangrijk dat bovenstaande handreikingen de komende jaren worden besproken, geëvalueerd en waar nodig doorontwikkeld. Daartoe zijn de volgende aanbevelingen geformuleerd:

Aanbevelingen voor hogescholen

- 1 Hanteer de Gedragscode. Dit kan door a) de Gedragscode uit te reiken aan alle leden van het lectoraat of de onderzoekseenheid b) de Gedragscode als aandachtspunt mee te geven aan de visitatiecommissie bij de zesjaarlijkse visitatie van onderzoekseenheden; c) de Gedragscode op te nemen in onderzoekscursussen en in onderwijsdocumentatie
- 2 Wees transparant over de te volgen route in geval van mogelijke schendingen van de Gedragscode
- 3 Verhoud je tot de kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek zoals geformuleerd in dit advies, in de context van standaard 3 van het BKO
- 4 Stimuleer en faciliteer het gesprek over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek binnen de organisatie
- 5 Bevorder het gebruik van *peer review* en intervisie
- 6 Investeer extra in praktijkgericht onderzoek
- 7 Hanteer de benaming 'professor' voor de Engelse vertaling van 'lector'
- 8 Geef gerichte aandacht aan de organisatie en aansturing van onderzoek vanuit de onderzoeksportefeuille binnen het CvB

Aanbevelingen voor de Vereniging Hogescholen

- 9 Hanteer de interpretatie van standaard 3 van het BKO zoals in dit advies geformuleerd
- 10 Aanvaard het mede-opdrachtgeverschap voor de herziening van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening
- 11 Geef de Commissie Evaluatie Kwaliteit Onderzoek het gebruik van de Gedragscode als aandachtspunt mee
- 12 Evalueer over 4 jaar (het gebruik van) de inhoudelijke kwaliteitscriteria
- 13 Faciliteer het gesprek over de kwaliteit van praktijkgericht onderzoek binnen de hogescholen en de sectoren
- 14 Faciliteer kennisdeling over *peer review* en intervisie
- 15 Faciliteer kennisdeling over onderzoeksinfrastructuur en stel waar nodig landelijke actielijnen op
- 16 Hanteer de benaming 'professor' voor de Engelse vertaling van 'lector'
- 17 Beleg een vervolgoopdracht om een nieuw Profiel van de lector op te stellen
- 18 Beleg een vervolgoopdracht voor een advies over eenduidige terminologie voor het lectoraat of de onderzoekseenheid
- 19 Beleg een vervolgoopdracht voor een advies over functies, functiebenamingen en functiedifferentiatie waar het gaat om onderzoekstaken en – verantwoordelijkheden⁴⁸
- 20 Faciliteer kennisdeling over promotietrajecten, promotiebeleid en loopbaanontwikkeling voor promovendi.

48 Aanbevelingen 17, 18 en 19 kunnen in één commissie worden belegd.

Bijlagen

Opdracht werkgroep kwaliteit van praktijkgericht onderzoek en het lectoraat

Aanleiding

Op de bestuurdersconferentie van 4 en 5 juni 2015 is er in de sessies over praktijkgericht onderzoek uitgebreid gesproken over kwaliteitsborging en kwaliteitsstandaarden en -criteria voor praktijkgericht onderzoek. Het (nieuwe) BKO voorziet in de kwaliteitsborging van het praktijkgericht onderzoek. Hogescholen hebben daarnaast de ambitie uitgesproken om gezamenlijk te komen tot afspraken met betrekking tot de (minimale) kwaliteit en omvang van het praktijkgericht onderzoek en het lectoraat.⁴⁹ Deze afspraken zijn urgent gelet op het toenemende belang van praktijkgericht onderzoek en de toenemende verwachtingen van de buitenwereld. Naar aanleiding van deze ambitie is voorgesteld een werkgroep in te stellen die hierover een advies opstelt.

Achtergrond

Ten aanzien van praktijkgericht onderzoek stelt de strategische agenda #HBO2025: Wendbaar en Weerbaar dat in 2025 de eigen positie van het praktijkgericht onderzoek in de kennisketen stevig uitgebouwd is en er een vruchtbare en breed gedragen samenwerking is tussen praktijkgericht onderzoek, onderwijs en werkveld. Om deze opdracht te kunnen vervullen is groei van het praktijkgericht onderzoek een essentiële voorwaarde; #HBO 2025 stelt zich dan ook de ambitie om een aanmerkelijke aanwas van de eerste en tweede geldstroom te realiseren⁵⁰ en zo een groei van het aantal lectoren en docent-onderzoekers te bewerkstelligen. In dit proces van groei en doorontwikkeling hebben hogescholen de volgende ambities geformuleerd:

- lectoren krijgen het *ius promovendi*
- meer samenwerkende lectoraten, tegengaan van versnippering door krachtenbundeling
- afspraken over eigen zwaartepunten van hogescholen
- meer participerende studenten, in staat tot reflectie en multidisciplinair werken
- investeren in living labs, field labs of kenniswerkplaatsen
- een krachtige positie in de onderzoeks- en kennisinfrastructuur, ook in Europa, onder meer door samen te werken in onderzoeksketens met andere onderzoeksinstellingen en bedrijven.

Om deze ambities te kunnen realiseren en te bouwen aan een solide fundament voor de toekomst is er een kwalitatieve impuls nodig voor het praktijkgericht onderzoek en het lectoraat. Deze kwalitatieve impuls kent twee invalshoeken:

- 1 Inhoudelijke kwaliteitscriteria ten aanzien van praktijkgericht onderzoek;
- 2 (Minimale) randvoorwaardelijke kwaliteitscriteria die het een hogeschool mogelijk maken om de onderzoeksopdracht optimaal te vervullen en de kwaliteit van het onderzoek te borgen.

49 Er zijn verschillende namen in gebruik voor de uitgebreidere kring van onderzoekers rondom de lector, namelijk 'lectorat', 'kenniskring', 'werkkring', en 'onderzoeksgroep'. Wanneer deze notitie spreekt over 'lectorat' worden ook 'kenniskring', 'werkkring', en 'onderzoeksgroep' bedoeld.

50 Het is de verwachting dat via de middelen die vrijkomen uit het studievoorschot deze verdere groei deels te realiseren is.

Ad 1

Het gaat hierbij om de vraag wat kwalitatief goed praktijkgericht onderzoek is en hoe dat kan worden bevorderd met behulp van criteria. Het toenmalige Forum voor praktijkgericht onderzoek heeft in 2010 een *Gedragscode Praktijkgericht onderzoek* geformuleerd. Daarnaast heeft de expertisekring 'Kwaliteit van praktijkgericht onderzoek' van het toenmalige Forum een reviewproces ontworpen voor het bevorderen van goed praktijkgericht onderzoek. Ook heeft het Forum criteria geformuleerd speciaal voor het praktijkgericht zorgonderzoek (Zie *Reviewen van praktijkgericht onderzoek en Kenmerken, randvoorwaarden en criteria van praktijkgericht zorgonderzoek* <http://www.vereniginghogescholen.nl/publicaties-en-verenigingsafspraken/lectoren-en-lectoraten-hogescholen-1/forum-voor-praktijkgericht-onderzoek-1>). De criteria voor praktijkgericht zorgonderzoek vinden hun vertrekpunt in de Gedragscode Praktijkgericht Onderzoek en zijn geformuleerd langs de lijnen van a) de probleemstelling, b) de vraagstelling, c) onderzoeksmethode d) indiening en samenwerking e) resultaten, f) distributie en implementatie. Deze opzet kan een bruikbaar vertrekpunt zijn voor het formuleren van kwaliteitscriteria die niet alleen gelden voor praktijkgericht zorgonderzoek, maar voor praktijkgericht onderzoek in het algemeen. Hierbij is het de uitdaging om te komen tot inhoudelijke criteria die toepasbaar zijn binnen alle kennisdomeinen.

Ad 2

Het gaat hierbij om randvoorwaardelijke criteria ten aanzien van het praktijkgericht onderzoek in bredere zin, het lectoraat en de lector.

a Praktijkgericht onderzoek in brede zin:

Hierbij gaat het om criteria ten aanzien van i) de omvang van het praktijkgericht onderzoek aan de hogeschool ii) de inbedding van het praktijkgericht onderzoek in de hogeschool iii) de verbinding tussen het praktijkgericht onderzoek en het onderwijs.

b Het lectoraat:

Hierbij gaat het om criteria ten aanzien van i) de omvang van het lectoraat ii) de omvang van de aanstelling van docent-onderzoekers binnen het lectoraat iii) de samenstelling van het lectoraat iv) de bekostiging van het lectoraat v) de verbinding tussen het lectoraat, Centers of Expertise, living labs, e.d. vi) de verbinding tussen het lectoraat en het werkveld.

c De lector:

Hierbij gaat het om criteria ten aanzien van i) het competentieprofiel van de lector ii) omvang van de aanstelling van de lector iii) de wijze waarop de lector wordt geworven en benoemd iv) typen lectoren.

Het is de verwachting dat de kwaliteitscriteria die beide invalshoeken opleveren, een kwalitatieve en kwantitatieve groei van het praktijkgericht onderzoek faciliteren, versnippering van het praktijkgericht onderzoek tegengaan en het praktijkgericht onderzoek en de lector steviger positioneren in de Nederlandse en internationale kennisketen. Samenwerkende kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties weten dat ze in samenwerking met een hogeschool kwalitatief uitstekende onderzoekers in huis halen die in staat zijn om een zinvolle en cruciale bijdrage te leveren aan kennisontwikkeling en innovaties in de beroepspraktijk.

Opdracht

- 1 Formuleer algemene kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek die toepasbaar zijn op alle kennisdomeinen. Evalueer of de *Gedragscode Praktijkgericht Onderzoek* en de geformuleerde kwaliteitscriteria voor praktijkgericht zorgonderzoek voldoende handvatten bieden voor algemene kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek. Stel nieuwe kaders en kwaliteitscriteria voor, waar relevant. Formuleer aanbevelingen voor (een) proces(en) (dat) (die) onderzoekers, lectoraten of hogescholen kunnen gebruiken om met de criteria te werken.
- 2 Formuleer (minimale) randvoorwaardelijke kwaliteitscriteria ten aanzien van praktijkgericht onderzoek in brede zin, het lectoraat en de lector. Evalueer of het competentieprofiel van de lector zoals geformuleerd in *Profiel van de lector* uit 2011 nog voldoende richtinggevend is om de ambities uit #HBO2025 te kunnen verwezenlijken.
- 3 Formuleer een advies over de wenselijkheid van eenduidige terminologie ten aanzien van praktijkgericht onderzoek (vergelijk 'lectoraat', 'kenniskring', 'werkkring', en 'onderzoeksgroep').
- 4 Verwerk bovenstaande 3 punten in een advies aan de BCOZ voor de zomer van 2016.

Uitgangspunten

- 1 sluit aan bij de strategische agenda #HBO2025: Wendbaar en Weerbaar
- 2 sluit aan bij het nieuwe BKO (2016-2020)
- 3 sluit aan bij de *Gedragscode praktijkgericht onderzoek* (2010)
- 4 sluit aan bij het *Profiel van de lector* (2011)
- 5 sluit aan bij 'Reviewen van praktijkgericht onderzoek' (2012) en 'Kenmerken, randvoorwaarden en criteria van praktijkgericht zorgonderzoek' (2011).

Leden werkgroep

De werkgroep staat onder voorzitterschap van Henk Pijlman (Hanzehogeschool Groningen). Secretaris is Kim van Gennip (bureau van de VH).

Leden zijn:

- Daan Andriessen (Hogeschool Utrecht)
- Marleen Goumans (Hogeschool Rotterdam)
- Gaby Jacobs (Fontys)
- Desiree Majoor (Hogeschool der Kunsten Utrecht)
- Albert Cornelissen (Hogeschool Windesheim)
- Huib de Jong (Hogeschool van Amsterdam)
- Bob Koster (Fontys)
- Kitty Kwakman (Zuyd Hogeschool)
- Diederik Zijderveld (Avans Hogeschool)
- Christoph Maria Ravesloot (Fontys en Hogeschool Rotterdam)
- Marcel de Haas (Haagse Hogeschool)
- Marieke Schuurmans (Hogeschool Utrecht)
- Marca Wolfensberger (Hanzehogeschool Groningen)

Organisatie

De BCOZ fungeert als klankbord voor de werkgroep. De werkgroep rapporteert aan de BCOZ waarna het advies naar de AV gaat.

Planning

De werkgroep gaat in januari 2016 van start en zal haar advies opleveren rond de zomer.

(Deel uit het) eindadvies van de commissie Algra

Wenselijkheid van toepasbaarheid van de gedragscode op toegepast, praktijkgericht of privaat onderzoek

Reikwijdte: publiek en publiek-privaat onderzoek

De scheidslijnen tussen ‘fundamenteel’ en ‘toegepast’ onderzoek en tussen wetenschapsinterne ontwikkelingen en buitenwetenschappelijke belangen zijn diffuser geworden.⁵¹ Op veel plekken wordt wetenschappelijk onderzoek gedaan. Wetenschapsbeoefening vindt onder andere plaats op universiteiten, binnen medische centra, bij onderzoeksinstituten, op hogescholen, bij Toegepast Onderzoek Organisaties en binnen bedrijven. Wetenschappers uit deze instellingen werken samen binnen onderzoeksprojecten en hebben soms aanstellingen aan zowel een universiteit als een hogeschool of ze promoveren bijvoorbeeld bij een universiteit en werken tegelijkertijd voor een Toegepast Onderzoek Organisatie. Het ware daarom wenselijk dat een nieuwe gedragscode wetenschapsbeoefening van toepassing kan zijn op zowel het publieke als het publiek-private wetenschappelijk onderzoek in Nederland. Zoals in §3.2 is uiteengezet, biedt het raamwerk van de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation ook de ruimte om in de gedragscode normen te specificeren, of uitzonderingen te formuleren, voor de context van publiek-privaat onderzoek.

Een goede gezamenlijke code voor onderzoek draagt bij aan het vertrouwen in de wetenschap, vergemakkelijkt de samenwerking tussen de verschillende organisaties waar wetenschapsbeoefening plaatsvindt en draagt zo bij aan hechtere verbanden in de kennisinfrastructuur. De hogescholen en de meeste Toegepast Onderzoek Organisaties hebben inmiddels bij de commissie aangegeven zich graag aan te willen sluiten bij een nieuwe Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening. De commissie geeft dan ook in overweging om de Vereniging Hogescholen en de TO2-instellingen uit te nodigen om naast de VSNU, KNAW, NWO en NFU als opdrachtgever op te treden van de commissie die de code wetenschapsbeoefening zal herzien. Bovendien kan de commissie Technologie en Innovatie van VNO-NCW gevraagd worden om te adviseren over de teksten die betrekking hebben op publiek-privaat onderzoek.

Voor het bedrijfsleven sec ligt de situatie genuanceerder. Voor het publiek-private onderzoek dat in samenwerking met bijvoorbeeld universiteiten wordt ontplooid is men zeer geïnteresseerd in de gedragscode, zo bleek uit contacten met de commissie Technologie en Innovatie van VNO-NCW. Ook in het bedrijfsleven wordt bijvoorbeeld ‘onafhankelijkheid’ als een belangrijke waarde van wetenschapsbeoefening gezien. Eén van de belangrijkste redenen om onderzoek te (laten) doen samen met of door een universiteit is juist de wens om die onafhankelijke visie te kunnen gebruiken. Voor het onderzoek dat strikt binnen de eigen gelederen plaatsvindt hanteren de bedrijven echter eigen, vaak uitgebreide en weldoordachte, *codes of conduct*. Hoewel deze codes deels overlap vertonen met de bepalingen van de huidige Nederlandse gedragscode,

51 KNAW. (2005). *Wetenschappelijk onderzoek, dilemma's en verleidingen*. p. 9.

verschillen ze soms van karakter (in de zin dat het gedragscodes zijn voor alle medewerkers van het bedrijf), maar ook van inhoud, doordat sommige in de Nederlandse gedragscode geformuleerde normen niet relevant of bruikbaar zijn in de context van commercieel wetenschappelijke onderzoek. Het bedrijfsleven ziet dan ook vooralsnog geen meerwaarde in aansluiting bij een landelijke gedragscode.

Implicaties voor de tekst van de nieuwe code

De zojuist gegeven overwegingen zouden implicaties moeten hebben voor de tekst van de nieuwe code. Een aantal onderdelen van de huidige code veronderstelt eigenlijk dat het onderzoek waarnaar ze verwijzen ongebonden, fundamenteel en met publieke middelen gefinancierd is, en staat daarmee op gespannen voet met de genoemde wens het bereik van de code zodanig te verbreden dat ook toegepast en vraaggestuurd onderzoek of publiek-private samenwerkingsprojecten kunnen worden afgedekt. De commissie is van mening dat, met behoud van de geest van de code en van de kernwaarden van wetenschappelijk onderzoek, de precieze verwoording van een aantal normen zou kunnen worden aangepast of gespecificeerd voor bepaalde contexten waarin vraagsturing, belangen van opdrachtgevers en concurrentieoverwegingen een rol spelen. De samenstellers van een nieuwe code dienen hier alert op te zijn. De volgende elementen van de code zijn vanuit dit perspectief gezien in elk geval voor verbetering vatbaar:

- In de huidige code is vrij veel aandacht voor *waarheidsvinding* als karakterisering van de kerndoelstelling van wetenschappelijke activiteit. Deze karakterisering geldt hoe dan ook al niet gelijkelijk voor alle wetenschapsgebieden (in de informatica en de wiskunde, bijvoorbeeld, creëren onderzoekers eigenlijk een nieuwe wereld), en bij praktijkgericht onderzoek, zoals dat bijvoorbeeld binnen hogescholen plaatsvindt, spelen bovendien ook andere overwegingen een rol bij de onderzoeksstrategie. De doelstellingen van de hogescholen bepalen dat de middelen die binnen de hogescholen besteed worden aan onderzoek direct praktisch nut moeten hebben. Praktijkgerichtheid kan dan belangrijker zijn dan het vinden van nieuwe ‘waarheden’ (ook al blijft ook dit type onderzoek uit de aard der zaak waarheidsgerelateerd). Een tekst als ‘De wetenschapsbeoefenaar weet dat wetenschap uiteindelijk is gericht op waarheidsvinding’ (p.5 huidige code) zou daarom genuanceerd moeten worden. Een breed toepasbare gedragscode doet er waarschijnlijk in het algemeen beter aan wetenschap te definiëren vanuit haar werkwijzen en methode dan vanuit haar doelstellingen.⁵²
- De huidige gedragscode gaat zonder meer uit van de eis van *repliceerbaarheid* van onderzoek. Niet al het wetenschappelijk onderzoek is echter even goed te repliceren. Als de context verandert, kan niet precies hetzelfde onderzoek herhaald worden. Dit speelt bij het praktijkgericht onderzoek dat aan hogescholen plaatsvindt, maar ook bijvoorbeeld bij bepaalde vormen van antropologisch onderzoek. Het lijkt beter hier in meer algemene termen over *transparantie* te spreken: controle op en replicatie van alle stappen van het onderzoeksproces moet *in principe* mogelijk zijn. ‘In principe’ betekent niet altijd: *de facto*.

52 Zie hierboven, §1.2, noot 3.

- Vanwege geheimhoudingsafspraken (bijvoorbeeld op basis van veiligheids- of concurrentiebelangen van de opdrachtgever) kan toegepast onderzoek niet altijd voor iedereen transparant en toetsbaar zijn. Dit heeft uiteraard ook consequenties voor de te volgen procedure wanneer de integriteit van dergelijk onderzoek in het geding komt (bijvoorbeeld: toetsingscommissie met gescreende leden bij geheim defensie-onderzoek; toetsingscommissie die bewust omgaat met de concurrentiegevoeligheid van het onderzoek). Een en ander vraagt om een herformulering van een tekst als de volgende: ‘Onderzoek moet gerepliceerd kunnen worden om de juistheid ervan te testen. De keuze van de onderzoeksvraag, de opzet van het onderzoek, de keuze van de gehanteerde methode en verwijzing naar geraadpleegde bronnen is zodanig nauwkeurig gedocumenteerd dat controle op alle stappen van het onderzoeksproces in beginsel mogelijk is’ (p.8 huidige code). De eerste zin zou vervangen moeten worden en de woorden ‘in beginsel’ in de tweede zin zouden verder gespecificeerd kunnen worden.
- Om dezelfde redenen (afspraken over geheimhouding), maar soms ook in verband met de privacy van proefpersonen, kan men niet ongekwatificeerd vasthouden aan de volgende norm: ‘De bewaartermijn van ruwe onderzoeksgegevens is minimaal 10 jaar. Deze gegevens worden op aanvraag ter beschikking gesteld aan andere wetenschapsbeoefenaren, tenzij wettelijke bepalingen zich daartegen verzetten’ (p.8 huidige code). Zo’n norm moet op zijn minst anders geformuleerd worden (waarbij uitzonderingen eventueel worden gespecificeerd).
- Hetzelfde geldt voor een tekst als ‘Publicatie van de wetenschappelijke onderzoeksresultaten is gewaarborgd’. In afspraken met een externe financier wordt altijd vastgelegd dat de wetenschapsbeoefenaar de vrijheid heeft de bevindingen binnen een nader aangeduide redelijke termijn te publiceren’ (p. 10 huidige code). Mogelijk moet hier een onderscheid gemaakt worden tussen universitair onderzoek aan de ene kant waarbij publicatie van de resultaten na een redelijke termijn altijd gewenst is en onderzoek bij de TO2-instellingen aan de andere kant waarbij het publiceren van resultaten niet altijd aan de orde zal zijn.
- De huidige gedragscode wetenschapsbeoefening lijkt uit te gaan van een wetenschapsbeoefenaar met volledige academische vrijheid. Dit uitgangspunt is in het huidige wetenschapsbestel eigenlijk al geruime tijd achterhaald. Er vindt inmiddels toepassingsgericht en vraaggestuurd onderzoek plaats binnen vrijwel alle onderzoeksinstellingen. Wetenschappelijke integriteit staat of valt in het algemeen ook niet met de keuze van de onderzoeksobjecten, de specifieke vraagstelling of de betrokkenheid van een externe opdrachtgever, maar met de methode, die objectief, onafhankelijk en kritisch moet blijven. Een norm als ‘De wetenschapsbeoefenaar is zich ervan bewust dat hij de middelen en faciliteiten krijgt wetenschappelijk onderzoek te doen en daarin vrije keuzes te maken. Die keuzes legt hij naar beste eer en geweten uit.’ (p. 11 huidige code) beschrijft niet een standaard-situatie en is dus voor verbetering vatbaar.

Concluderend adviseert de commissie de gedragscode op bovengenoemde (en wellicht nog wel andere) punten een bredere reikwijdte te geven door normen, waar relevant, verder te specificeren voor contexten waarin het gaat om sterk toegepast of vraaggestuurd onderzoek en om publiek-private samenwerkingsprojecten.

Verantwoording inhoudelijke kwaliteitscriteria voor onderzoek

Sommige hogescholen werken al met een voor de gehele hogeschool geldende set van kwaliteitscriteria. Daarnaast zijn er in de loop der jaren voorstellen gedaan voor kwaliteitscriteria door het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek. De ontwikkeling van sector-brede kwaliteitscriteria voor praktijkgericht Onderzoek is ter hand genomen door een analyse van de kwaliteitscriteria afkomstig van Avans, de Haagse Hogeschool, Hogeschool Zeeland, Hogeschool Utrecht, Hogeschool Rotterdam en Windeheim. Daarnaast zijn de criteria meegenomen van de jury van de Kennisprijs 2009 van het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek en de criteria die het Forum heeft opgesteld voor zorgonderzoek. Dit leverde een lijst op van 145 criteria. Na het verwijderen van de dubbelingen bleven er 62 over.

De tabel hiernaast maakt duidelijk welk element in een onderzoek het meeste bijdraagt aan welk soort kwaliteit. We zien dat de kwaliteit van het netwerk van het onderzoek, de onderzochte kwestie en onderzoeksvraag en de onderzoeksresultaten plus de doorwerking daarvan, vooral bijdragen aan de praktische relevantie (in totaal vallen 26 van de 62 criteria hieronder). Aan methodische grondigheid wordt vooral bijgedragen door de kwaliteit van de onderzoeksvragen en het onderzoeksproces, alsmede de verantwoording daarvan (in totaal vallen 28 van de 62 criteria hieronder). Ethisch verantwoord heeft vooral te maken met de mensen, een zorgvuldige uitvoering van het onderzoek en de verantwoording (in totaal vallen 8 van de 62 criteria hiernaast).

53 Deze indeling sluit goed aan bij de standaarden in het nieuwe BKO die betrekking hebben op de onderzoekseenheid als geheel. Ook die standaard maakt onderscheid tussen structuurelementen (standaard 2), het plan en proces van het onderzoek zelf (standaard 3) en de doorwerking (standaard 4).

Aspect	Praktisch relevant	Methodisch grondig	Ethisch verantwoord
1			
Netwerk	– Praktijk is betrokken – Samenwerking is haalbaar – Betrokkenen hebben kwaliteit – Onderwijs is betrokken – Studenten zijn betrokken	– Onderzoekswereld is betrokken	
2			
Organisatie & Middelen*		– Onderzoekers hebben kwaliteit	– Onderzoekers zijn integer
3			
Kwestie	– Kwestie is relevant – Kwestie is verkend		
4			
Onderzoeksvragen	– Onderzoeksvragen zijn ingebed in bestaande kennis – Onderzoeksvragen zijn relevant voor de kwestie	– Onderzoeksvragen zijn beantwoordbaar – Onderzoeksvragen zijn ingebed – Onderzoeksvragen hebben formele kwaliteit (afgebakend, precies, functioneel)	
5			
Onderzoeksontwerp		– Betrouwbaar – Flexibel – Getoetst door derden – Haalbaar – Ingebed – Methodologisch verantwoord – Passend – Valide – Wetenschappelijk	
6			
Uitvoering		– Accuraat – Betrouwbaar – Vakkundig	– Efficiënt – Respectvol – Zorgvuldig
7			
Resultaten	– Adequaat – Bruikbaar – Innovatief – Toepasbaar – Wel generiek – Niet generiek – Transfereerbaar	– Eenduidig – Ingebed – Valide – Verklarend	– Toegankelijk
8			
Doorwerking	– Doorwerking is effectief – Onderzoek draagt bij aan de praktijk – Praktijk is tevreden – Onderzoek is bruikbaar voor onderwijs – Onderzoek draagt bij aan onderwijs – Praktijk in onderzoek is herkenbaar voor onderwijs	– Onderzoek draagt bij aan verder onderzoek – Er vindt een wisselwerking plaats tussen theorie en praktijk	
9			
Verantwoording	– Beschrijft doelgroep – Beschrijft kwestie – Beschrijft bruikbaarheid – Is getoetst door derden	– Beschrijft methode – Peer reviewed – Systematisch – Toont herkenbare onderzoeker – Transparant	– Toegankelijk – Transparant – Zorgvuldig

* voor 4. Organisatie en de middelen heeft de Hogeschool Rotterdam voor haar zorgonderzoek criteria ontwikkeld die te maken hebben met de projectmatige kwaliteit van het onderzoek

Bijlage 4

Eindbeschouwing VKO

Het is gezien; het is niet onopgemerkt gebleven

Een nabeschuiving van de Validatiecommissie Kwaliteitszorg Onderzoek over de staat van het praktijkgerichte onderzoek in Nederlandse instellingen voor HBO over de periode 2009 - 2015

's-Gravenhage, Juni 2016

Prof. dr. P.L. (Pauline) Meurs (voorzitter)
Prof. dr. F. (Frans) van Vught (vice-voorzitter)
Drs. B.J.A.M. ((Bart) van Bergen (lid)
Dr. C.M. (Tini) Hooymans (lid)
Drs. P.M. (Paul) van Roon (lid)
Drs. P.M.M. (Paul) Rullmann (lid)
Prof. dr. H.W. (Henk) Volberda (lid)

Inleiding

De Validatiecommissie Kwaliteitszorg Onderzoek (VKO) is begin 2009 door de voorzitter van de HBO-raad geïnstalleerd. Zij maakte als onafhankelijke commissie deel uit van het per 1 januari 2009 ingevoerde kwaliteitszorgstelsel voor onderzoek aan hogescholen, gebaseerd op het brancheprotocol kwaliteitszorg onderzoek 2009 - 2015 (BKO). De taak van de VKO was het valideren van de kwaliteitszorgsystemen van de hogescholen, voor zover de kwaliteitszorg betrekking heeft op onderzoek. Kwaliteitszorg wordt daarbij gedefinieerd als 'het systematische en dynamische geheel van beleid, organisatie, procedures, processen en middelen, gericht op het permanent handhaven en verhogen van de kwaliteit van het onderzoek binnen de hogeschool, door middel van cyclisch evalueren en verbeteren'.

De commissie had er bij de afsluiting van haar werkzaamheden behoefte aan om een korte nabeschuiving te geven over haar algemene bevindingen over de staat van het praktijkgerichte onderzoek dat verricht wordt aan de Nederlandse HBO-instellingen in de hoop dat de hogescholen er ideeën aan kunnen ontlelen om de kwaliteit van het praktijkgerichte onderzoek verder te verbeteren. Daarbij kijkt de commissie niet alleen naar de kwaliteitszorg van het onderzoek in enge zin maar ook naar het algemene onderzoeksbeleid, de aansturing van de onderzoeksfunctie, de ondersteuning ervan en de overige randvoorwaarden. De commissie is namelijk op basis van haar ervaringen van mening dat deze vaak bepalender zijn voor de kwaliteit van het onderzoek dan veelal gedacht wordt.

De titel van dit rapport is ontleend aan een van de indrukwekkendste boeken uit de Nederlandse literatuur: *De Avonden* van Gerard Reve en het citaat geeft goed weer wat de aard van de werkzaamheden was van de VKO. Maar anders dan het meesterwerk van Reve is dit rapport niet doordrenkt van de zwartgalligheid die *De Avonden* kenmerkt. Integendeel. De commissie heeft met veel plezier haar werkzaamheden gedurende de periode 2009 – 2015 uitgevoerd en was aangenaam verrast door het vele en goede werk dat, vaak met vallen en opstaan, binnen hogescholen verzet is. De onderzoeksfunctie is een relatief nieuwe functie van het HBO die in 2002 van start is gegaan. En nu, ca. 15 jaar later, is die onderzoeksfunctie niet meer weg te denken uit het HBO. Zowel het HBO-onderwijs als de beroepspraktijk beginnen steeds vaker de vruchten te plukken van het uitgevoerde onderzoek en kunnen daardoor de kwaliteit van hun producten en diensten verder verbeteren. Dat is een mooi resultaat maar laat onverlet dat er nog veel stappen gezet kunnen worden om de onderzoeksfunctie verder te verbeteren en tot volwassenheid te brengen. Er is de afgelopen jaren een goede basis gelegd die het verdient om verder uitgebouwd te worden.

Algemeen

De opdracht die de VKO gekregen heeft voor het uitvoeren van de validaties droeg in zich dat de validaties een formatief karakter moesten hebben. D.w.z. dat de validaties gericht moesten zijn op verbetering van de onderzoeksfunctie. Vanuit dat gezichtspunt heeft de VKO dan ook geen absolute normen gehanteerd die een rigide beoordeling 'gevalideerd' of 'niet gevalideerd' opleverde. De VKO heeft bij de validaties steeds de context waarin de onderzoeksfunctie van de hogeschool zich bevond als uitgangspunt genomen en is telkens vanuit die situatie tot een oordeel gekomen. Deze contextuele en formatieve benadering bleek noodzakelijk te zijn omdat geconstateerd kan worden dat de situaties waarin de onderzoeksfunctie van de hogescholen zich bevinden grote verschillen vertonen. Zo trof de VKO aan de ene kant van het spectrum hogescholen aan waar een goed onderzoeksbeleid vertaald was in een efficiënt en effectief uitvoeringsprogramma, waar een zekere mate van focus en massa bestond, waar de samenwerking met andere kennisinstellingen en de beroepspraktijk op orde was en waar de kwaliteitszorg goed opgezet en consequent gehanteerd werd. Aan de andere kant van het spectrum bevonden zich hogescholen waar nog nauwelijks een onderzoeksbeleid geformuleerd was, de onderzoeksfunctie vaak een geïsoleerde positie innam binnen de instelling, er nauwelijks sprake was van een goede ondersteuning en de kwaliteitszorg onvoldoende aandacht kreeg. Daarbij kwam dat de inkt van veel beleidsnotities nog niet droog was ten tijde van het validatiebezoek en er pas kort voor het validatiebezoek een eerste visitatie van de onderzoekseenheden was georganiseerd. Ziedaar het brede spectrum waarbinnen de VKO tot oordelen moest komen. Zoals hiervoor gesteld heeft de VKO telkenmale de aangetroffen situatie als uitgangspunt genomen en veel energie gestoken in het formuleren van vaak heel concrete verbeterpunten waarmee de hogeschool haar voordeel kon doen.

De VKO heeft 38 hogescholen bezocht. Van die 38 hogescholen kon de kwaliteitszorg van het onderzoek voor 24 hogescholen bij het eerste validatiebezoek gevalideerd worden. 14 hogescholen werden voorwaardelijk gevalideerd en kregen een herstelperiode die varieerde van een half jaar tot 2 jaar. 12 hogescholen zijn bij de hervalidatie alsnog gevalideerd. De hervalidaties waren met name noodzakelijk bij de kleinere hogescholen. Zij missen vaak de mankracht en voldoende kennis en ervaring om geheel op eigen kracht de nieuwe onderzoeksfunctie te ontwikkelen en uit te bouwen.

De VKO was weliswaar teleurgesteld door het relatief grote aantal hervalidaties maar was aangenaam verrast door de vorderingen die de hogescholen gemaakt hadden gedurende de hersteltermijn. Met veel energie hebben de hogescholen vrijwel alle aanbevelingen van de VKO overgenomen en uitgevoerd. Mede daardoor kon bij de meeste hervalidaties geconstateerd worden dat er aanzienlijke vorderingen gemaakt waren. De VKO heeft veel bewondering voor de voortvarendheid waarmee de hogescholen de verbeteringen ingevoerd hebben. Dat schept vertrouwen in de toekomstige ontwikkelingen.

Door het relatief grote aantal hervalidaties heeft de VKO naar haar mening onvoldoende aandacht kunnen besteden aan het bevorderen van de kennisuitwisseling tussen de hogescholen. Dat zal in de komende periode wel op gang gebracht moeten worden. De VKO is namelijk van mening dat de hogescholen nog relatief sterk geïsoleerd van elkaar werken en dat op verschillende plaatsen tegelijk het wiel uitgevonden wordt. Dat is een grote en vaak onnodige verspilling van energie

Succesfactoren en verbetermogelijkheden

Zonder in te gaan op de afzonderlijke situaties van de hogescholen vallen er in zijn algemeenheid wel samenvattende algemene conclusies te trekken uit de 38 validaties die de VKO uitgevoerd heeft. Daarbij heeft de VKO zich afgevraagd, op basis van haar ervaringen, welke elementen er nu toe bijdragen dat de onderzoeksfunctie bij veel hogescholen succesvol tot ontwikkeling is gekomen en welke verbeterpunten de minder goed presterende hogescholen in dezen er aan kunnen ontlelen. Het zijn 10 punten die hieronder achtereenvolgens aan bod komen.

1 De hantering van de term praktijkgericht onderzoek

Goed functionerende hogescholen op het gebied van onderzoek hanteren een ondubbelzinnige definitie van de term praktijkgericht onderzoek. Zij hebben soms zelfs de definitie operationeel gemaakt door ze te voorzien van (kwaliteits)indicatoren waardoor het mogelijk wordt om bij de evaluatie van het onderzoek te bepalen of het uitgevoerde onderzoek ook inderdaad aan deze definitie voldoet.

Dit punt zal mogelijk in de oren van velen erg theoretisch klinken maar is in de visie van de VKO van essentieel belang. Het praktijkgerichte onderzoek zoals dat door het HBO uitgevoerd wordt is relatief nieuw en daardoor kwetsbaar in de erkenning ervan.

De VKO heeft bij de validaties gemerkt dat om vaak opportunistische redenen (b.v. het binnenhalen van onderzoek) de definitie van praktijkgericht onderzoek flexibel (ruim) gehanteerd wordt. Dat bevordert niet bepaald de ondubbelzinnigheid van de definitie en kan leiden tot verwarring over wat het eigene is van praktijkgericht onderzoek. Het zou volgens de VKO nuttig zijn indien de term voorzien wordt van kwaliteitsindicatoren die landelijk afgesproken worden.

2 De gerichtheid van het onderzoek op het onderwijs

Goed functionerende hogescholen op het gebied van onderzoek weten een juiste balans te vinden tussen de gerichtheid van de onderzoeksfunctie op de beroepspraktijk enerzijds en de gerichtheid op het onderwijs anderzijds. Deze hogescholen zijn vaak sterk extern georiënteerd en weten goed aan te geven aan welke noden van de beroepspraktijk het praktijkgerichte onderzoek een bijdrage kan leveren. De resultaten van dergelijke onderzoeken krijgen in concrete of meer abstracte zin hun vertaling in het onderwijs. Terecht heeft de Commissie Tussentijdse Evaluatie Lectoren en Kenniskringen (Commissie Karssen) in 2004 geconstateerd dat de onderzoeksfunctie van het HBO te weinig gericht was op verbetering van het onderwijs. Veel hogescholen hebben op basis van deze conclusie veel aandacht besteed aan het verbeteren van de samenhang tussen onderzoek en onderwijs. Maar daarbij is de balans soms doorgeslagen. Hoezeer de VKO deze nadere oriëntatie op het onderwijs ook toejuicht, toch moet ze constateren dat dit bij veel hogescholen er toe geleid heeft dat het onderzoek een te sterke interne oriëntatie heeft gekregen. Dat heeft zich bij voorbeeld concreet vertaald in een beleid waarin lectoren een zodanig hoge onderwijstaak kregen dat zij nog onvoldoende tijd konden besteden aan externe oriëntatie en het uitvoeren van daarop gebaseerd relevant onderzoek. Bij deze hogescholen dient opnieuw een goede balans gevonden te worden waarbij externe en interne oriëntatie in voldoende mate op elkaar afgestemd zijn. Een ander punt van zorg van de commissie betreft de wijze waarop studenten ingeschakeld worden bij de uitvoering van het praktijkgerichte onderzoek in de onderzoekseenheden van de hogescholen. Er zijn hier grote verschillen tussen de hogescholen te constateren, variërend van inzet gedurende enkele uren voor het uitvoeren van repetitieve taken tot het volledig meedraaien in een onderzoeksgroep gedurende een langere periode. De commissie pleit er voor om de inzet van studenten bij het door de onderzoekseenheden uit te voeren onderzoek in lijn te brengen met het nog vaak te ontwikkelen curriculum m.b.t. onderzoek en onderzoeksvaardigheden. Meer hierover bij de paragraaf *Aandacht voor onderzoeksmethodiek*.

3 Focus en massa

De VKO heeft tijdens haar validatiebezoeken enkele goede voorbeelden aangetroffen waarbij op basis van externe oriëntatie actief gezocht is naar een zekere mate van focus in de onderzoeksactiviteiten en waarbij tegelijkertijd gezorgd werd voor een goede verbinding met diverse opleidingen waardoor de multidisciplinariteit van het onderzoek goed tot zijn recht kwam. Het vinden van focus brengt vrijwel altijd met zich mee dat de massa van de onderzoeksfunctie vergroot kan worden waardoor kwaliteit en impact van het onderzoek verhoogd worden.

Dat is helaas nog de situatie bij een kleine minderheid van de hogescholen. Veel hogescholen kennen een grote diversiteit aan opleidingen en willen de onderzoekseenheden één op één koppelen aan deze opleidingen. Dat leidt er toe dat het onderzoek een sterk gefragmenteerd karakter krijgt, dat de afzonderlijke onderzoeken onvoldoende met elkaar in verband gebracht worden en dat er een neiging tot interne oriëntatie ontstaat. Tevens heeft een dergelijke fragmentatie tot gevolg dat er onvoldoende massa gegenereerd wordt en dat onderzoekseenheden daardoor onvoldoende kunnen inspelen op de behoeften van de beroepspraktijk.

De VKO geeft de betreffende hogescholen graag in overweging om het beleid ten aanzien van focus en massa te heroverwegen en te bezien of samenwerking tussen opleidingen een dergelijke verhoging van focus en massa kan bewerkstelligen. Dit bevordert de praktijkgeoriënteerdheid van het onderzoek en draagt bij aan de vaak noodzakelijke multidisciplinariteit van het praktijkgerichte onderzoek.

4 Samenwerking in netwerken en internationalisering

Het uitvoeren van onderzoek in samenwerking met andere instellingen leidt vaak tot een grote meerwaarde ten aanzien van de praktijkgeoriënteerdheid, de kwaliteit en de impact van het onderzoek. De VKO heeft tijdens haar validatiebezoeken hier mooie voorbeelden van gezien. Deze samenwerking en netwerkvorming zijn niet bij alle onderzoekseenheden in voldoende mate ontwikkeld. De VKO heeft daar wel begrip voor in een fase waarin het eigen onderzoeksprofiel van het praktijkgerichte onderzoek nog in ontwikkeling is maar constateert evenzeer dat wellicht nu het moment aangebroken is om sterker dan in het verleden deze samenwerking op te zoeken.

De samenwerking en netwerkvorming tussen de hogescholen en de regionale beroepspraktijk is in het algemeen voldoende ontwikkeld maar het heeft de VKO verbaasd dat sommige hogescholen bij dergelijke samenwerkingsverbanden onvoldoende oog hebben voor samenwerking met andere regionale kennisinstituten zoals universiteiten en hogescholen. Dergelijke samenwerkingsverbanden zouden sterk kunnen bijdragen aan de kwaliteit en impact van het onderzoek en tevens een belangrijke rol kunnen spelen bij de erkenning van de waarde van het praktijkgerichte onderzoek en de emancipatie van de onderzoeksfunctie van de hogescholen. De VKO heeft de indruk dat de onderzoeksfunctie bij veel onderzoekseenheden voldoende ontwikkeld is om dergelijke samenwerkingsverbanden aan te gaan.

Speciale aandacht vraagt de VKO voor deelname aan internationale samenwerkingsverbanden. Naar het oordeel van de VKO wordt hier nog onvoldoende op ingespeeld terwijl juist nationale en internationale samenwerking een vehikel kunnen zijn om toegang te krijgen tot onderzoeksprogramma's van b.v. de Europese Unie (Horizon 2020). Binnen dergelijke onderzoeksprogramma's worden steeds meer middelen vrijgemaakt voor financiering van praktijkgericht onderzoek of vergelijkbare vormen daarvan. Vanuit een stevige regionale inbedding van het praktijkgerichte onderzoek zou er aansluiting gezocht kunnen worden bij internationale samenwerkingsverbanden.

5 Aandacht voor onderzoeksmethodologie

Hogescholen kunnen nog niet voortbouwen op een sterke onderzoekstraditie.

De onderzoeksfunctie is relatief nieuw en nog lang niet alle personeelsleden en studenten zijn voldoende uitgerust met kennis en vaardigheden op het gebied van het uitvoeren van onderzoek. De goed functionerende hogescholen op het gebied van onderzoek besteden relatief veel aandacht aan het vergroten van deze kennis en vaardigheden. Zij weten daarbij een goede balans te vinden tussen een hogeschoolbrede en een opleidingsspecifieke aanpak waardoor zowel tegemoet gekomen wordt aan de beroepsvereisten die de student moet realiseren als de methodologische eisen die gesteld worden vanuit de onderzoekseenheden. Het viel de VKO op dat sommige hogescholen wel een heel erg hoog ambitieniveau hebben in dezen en ze betwijfelt dan ook of een dergelijke ambitie realiseerbaar is. Het lijkt de VKO niet haalbaar om reeds in de bachelorfase een volledige set van onderzoeksvaardigheden te realiseren. Als het doel van de bachelorfase omschreven wordt als het opleiden van een 'reflective

practitioner' dan zouden de onderzoeksvaardigheden ook op dat niveau aangepast moeten worden. In de masterfase kan dan overwogen worden om de student zodanige kennis en vaardigheden bij te brengen dat zij of hij onder begeleiding onderzoekstaken kan uitvoeren in het kader van praktijkgericht onderzoek.

6 Bestuurlijke aandacht

De VKO heeft kunnen concluderen dat de goed functionerende hogescholen op het gebied van onderzoek alle de eigenschap hebben dat er voldoende bestuurlijke aandacht is voor de ontwikkeling van de onderzoeksfunctie. Bovendien werd die bestuurlijke aandacht meestal uitgeoefend door een bestuurder die voldoende kennis van zaken had op het gebied van onderzoek en onderzoeksbeleid en vrijwel altijd beschikte over een gedegen ervaring op dit gebied. De VKO hecht hier veel waarde aan omdat zij vaak merkte dat hogescholen het onderzoeksbeleid als een afgeleide functie van het onderwijsbeleid zagen. Zij is er evenwel van overtuigd dat het aansturen van onderwijs en onderzoek op enkele gebieden weliswaar overeenkomsten laat zien maar meestal grote verschillen kent. Het aansturen van de onderzoeksfunctie is echt een andere tak van sport dan het aansturen van de onderwijsfunctie. Daarbij komt nog dat de onderzoeksfunctie gezien de ontwikkelingsfase waarin het praktijkgerichte onderzoek verkeert de komende jaren *relatief* meer aandacht behoeft dan de onderwijsfunctie. De VKO acht dit onderwerp van eminent belang omdat ze heeft kunnen constateren, zowel bij de validaties als zeker ook bij de hervalidaties waarin de hogeschool extra aandacht had besteed aan een competente onderzoeksaansturing, er werkelijk een verschil werd gemaakt. Met name bij hervalidaties waarin de bestuurlijke aansturing extra aandacht had gekregen, kon de VKO constateren dat er een aanzienlijke kwaliteitsverbetering plaatsvond die hoog gewaardeerd werd door lectoren en onderzoekers.

7 Kwaliteitszorg

De VKO heeft kunnen constateren dat elke hogeschool aandacht besteedt aan de kwaliteitszorg m.b.t. het onderzoek. Maar de mate waarin dat gebeurt, vertoont grote verschillen. De goed functionerende hogescholen op het gebied van onderzoek hadden alle vroegtijdig een kwaliteitszorgsysteem ingericht in samenspraak tussen de lectoren en de stafdienst die verantwoordelijk is voor de kwaliteitszorg. Deze kwaliteitszorgsystemen vertoonden in het algemeen een weinig bureaucratisch karakter en werden organisatiebreed als zinvol ervaren. Bovendien hadden de meeste van deze hogescholen het kwaliteitszorgsysteem al enige tijd geleden geïmplementeerd en er meestal positieve ervaring mee opgedaan.

De kwaliteitszorg bij de meeste hogescholen verkeerde echter nog in een eerste ontwikkelingsfase. Bij die hogescholen was het kwaliteitszorgsysteem pas recentelijk ontwikkeld, grotendeels intentioneel van aard en er was nog weinig of geen ervaring mee opgedaan. Bij diverse hogescholen moest de commissie constateren dat er slechts enkele visitaties van de onderzoekseenheden uitgevoerd waren en dat er van een planning van deze visitaties nog onvoldoende sprake was.

De VKO geeft de hogescholen in overweging om de komende periode de kwaliteitszorg extra aandacht te geven zodat er binnen korte tijd sprake kan zijn van een volragen kwaliteitszorgsysteem dat ook daadwerkelijk in uitvoering genomen is.

Bij de verdere uitwerking van de kwaliteitszorg vraagt de VKO aandacht voor de volgende punten:

- Besteed niet alleen aandacht aan de kwaliteitszorg voor het onderzoek op hogeschool-niveau maar ook aan de interne kwaliteitszorg van de onderzoekseenheden waarbij zowel voldoende aandacht wordt besteed aan de evaluatie van de afzonderlijke onderzoeken als aan de kwaliteit en het functioneren van de onderzoekseenheid als geheel. De interne kwaliteitszorg binnen de onderzoekseenheden beoordeelde de VKO vaak als onvoldoende.
- Bij veel hogescholen werd de kwaliteitszorg gedomineerd door een soort systeem-denken, waarin de nadruk ligt op een procedurele oriëntatie op de diverse stappen/elementen van de kwaliteitszorg. Dat levert echter slechts circumstantial evidence op van de kwaliteit. Het garandeert dat de stappen van het kwaliteitszorgproces doorlopen zijn maar dat hoeft niet te betekenen dat er ook daadwerkelijk naar de inhoudelijke kwaliteit gekeken wordt. De commissie pleit er dan ook voor om van dit systeemdenken over te gaan naar het resultaatdenken. Dat moet nu mogelijk zijn nu hogescholen bezig zijn met het formuleren van indicatoren en daarbij behorende normeringen. Het resultaatdenken garandeert dat er voldoende aandacht wordt besteed aan de inhoudelijke kwaliteit van het onderzoek en de onderzoeksorganisatie.
- Bij veel hogescholen kon de commissie constateren dat het kwaliteitszorgsysteem voor het onderzoek een afgeleide was van het kwaliteitszorgsysteem voor het onderwijs. De commissie heeft begrip voor het streven van de hogescholen naar meer eenheid in het denken over de kwaliteitszorg. Maar die eenheid mag niet ten koste gaan van de specifieke eisen die het onderzoek nu eenmaal stelt aan de kwaliteitszorg van het onderzoek.
- De commissie vraagt de hogescholen verder om voldoende aandacht te besteden aan het proceskarakter van de kwaliteitszorg. Met name het onderbrengen van de resultaten van de visitaties in een goed opgezette en vooral ook goed uitgevoerde PDCA-cyclus behoeft bij veel hogescholen nog verbetering. Daardoor kunnen de verbeteracties n.a.v. de visitaties beter gemonitord worden op de uitvoering ervan.
- Het viel de commissie op dat de kwaliteitszorg van het onderzoek veelal een sterk intern gericht karakter heeft. De externe omgeving wordt vaak slechts incidenteel betrokken bij de kwaliteitszorg. Betrek bij de inhoudelijke beoordeling van het onderzoek, meer dan vaak nu het geval is, de beroepspraktijk. Zeker nu de hogescholen in een fase komen waarin zij meer aandacht besteden aan de impact van het praktijkgerichte onderzoek. Dat moet mogelijk zijn nu veel hogescholen impact-indicatoren aan het ontwikkelen zijn. Een positief oordeel van de beroepspraktijk hierover versterkt de positie van het praktijkgerichte onderzoek.
- Verschillende keren kreeg de commissie te horen dat de kwaliteitszorg m.n. rond visitaties en validaties een tijdrovend proces is. De commissie ontkent niet dat deze processen extra inspanning vergen maar tegelijkertijd constateert zij dat de meeste hogescholen zich niet optimaal voorbereiden op dergelijke processen. Vaak heeft de commissie waargenomen dat pas kort voor het validatiebezoek er begonnen wordt met de zelfevaluatie en dat in dat proces geconstateerd wordt dat er nog onvoldoende beleidsdocumenten beschikbaar zijn, dat er nog onvoldoende visitaties uitgevoerd zijn en dat het verzamelen van data veel tijd vergt omdat de administratieve organisatie niet bijtijds op het registreren van deze data ingericht is. Dat leidt er toe dat het ontbrekende materiaal in haast ontwikkeld wordt en daardoor vaak van onvoldoende kwaliteit is. De commissie is van mening dat zodra de kaders van visitatie en validatie bekend zijn (zoals opgenomen in het BKO) de hogescholen hun processen en de administratieve organisatie hierop kunnen richten.

- De commissie heeft geconstateerd dat veel hogescholen de werkzaamheden rond de kwaliteitszorg (visitaties en validaties) geheel of gedeeltelijk uitbesteden aan servicebureaus voor het hoger onderwijs. De commissie was niet altijd even enthousiast over een dergelijke uitbesteding, zeker als het ook het opstellen van de zelfevaluatie betrof, omdat veel leereffecten hierdoor extern blijven en moeilijker geïnternaliseerd worden in de eigen organisatie.

Verdere verbetering van het kwaliteitszorgsysteem betekent vaak een grotere detaillering van het systeem. De commissie wil hier graag waarschuwen voor de bureaucratiserende werking van dergelijke gedetailleerde systemen die daardoor hun doel voorbij schieten. Met name in grotere hogescholen waarin het kwaliteitszorgsysteem ‘in splendid isolation’ door de stafdienst en in onvoldoende samenwerking met de lectoren is ontwikkeld, zag ze deze bureaucratiserende elementen naar boven komen. ‘Lean and mean’, dat moet een van de kerneigenschappen zijn van een goed kwaliteitszorgsysteem voor het onderzoek.

8 Ondersteuning door staf- en hulpdiensten

Verdere professionalisering van de staf- en hulpdiensten verdient in de komende tijd de nodige aandacht. De commissie heeft veel waardering voor de inzet waarmee stafmedewerkers de onderzoeksfunctie willen ondersteunen. Maar tegelijkertijd constateert de commissie dat bij veel hogescholen de stafmedewerkers vaak weinig inzicht hebben in de onderzoeksfunctie van de hogeschool en welke ondersteuning er verwacht wordt. Daardoor wordt veel werk dat eigenlijk door de staf- en hulpdiensten uitgevoerd zou moeten worden, uiteindelijk uitgevoerd door de lectoren en de onderzoekers. Daar kan de commissie enig begrip voor opbrengen gezien de overwegend onderwijs-georiënteerde achtergrond die de stafmedewerkers voor het onderzoek hebben. Maar de organisatie zou een stuk slagvaardiger kunnen worden als de ondersteunende diensten beter geëquipeerd worden om hun onderzoeksondersteunende taken uit te voeren.

9 HRM-beleid

De VKO heeft tijdens de validaties met plezier geconstateerd dat er een groeiende aandacht is voor het HRM-beleid voor zover dat gericht is op het uitbouwen van de onderzoeksfunctie van de hogeschool. Ook bij dit onderwerp constateert de commissie dat de verschillen nog groot zijn wat te verklaren is door de ontwikkelingsfase waarin het onderzoek verkeert. De goed functionerende hogescholen op het gebied van het onderzoek zijn het verst gevorderd in dezen. Zij zijn zich door opgedane ervaringen sterker bewust geworden van de noodzaak van een op de onderzoeksfunctie gericht HRM-beleid.

Nu focus en massa meer aandacht krijgt en er steeds vaker met meerjarenplannen gewerkt wordt, wordt eveneens duidelijk wat er aan onderzoekskracht aanwezig moet zijn om de meerjarenplannen te kunnen uitvoeren. Het ligt in de lijn van de verwachtingen dat er van een voortgezette groei sprake zal zijn. Tegelijkertijd kan geconstateerd worden dat nog lang niet al het personeel en studenten over voldoende kennis en ervaring beschikken om onderzoekstaken adequaat uit te voeren. De VKO vraagt de hogescholen dan ook aandacht te blijven besteden aan het vinden van een goede balans tussen enerzijds de kwantitatieve groei en anderzijds de kwalitatieve groei van de onderzoeksfunctie. Een voldoende omvang van het onderzoek dat goed uitgevoerd wordt is immers een sine qua non om brede maatschappelijke erkenning te verkrijgen voor het praktijkgerichte onderzoek.

Enkele hogescholen die inmiddels ervaring hebben opgedaan met het in stand houden van grotere onderzoekseenheden worden in toenemende mate geconfronteerd met de noodzaak om, evenals in het onderwijs, een zekere functiedifferentiatie in het onderzoek te laten ontstaan. Veel hogescholen hebben een actief promovendi-beleid ontwikkeld maar het is voor de promovendi vaak onduidelijk wat de carrièreperspectieven zijn nadat ze gepromoveerd zijn. Eveneens blijkt bij de grotere onderzoekseenheden die meer onderzoeksprojecten parallel naast elkaar hebben lopen, dat het onmogelijk is voor de lector om al deze projecten in voldoende mate te begeleiden. Aanstelling van meer lectoren is een oplossing maar wellicht is het in het kader van de carrière-perspectieven interessant om na te denken over een grotere functiedifferentiatie bij de (docent)/onderzoekers. Op dit punt is het belangrijk dat na een aantal experimenten er in dezen landelijke afspraken worden gemaakt.

10 Groei en bekostiging

De laatste jaren heeft het praktijkgerichte onderzoek een forse groei doorgemaakt. Maar tegelijkertijd moet geconstateerd worden dat het totale budget voor onderzoek van alle HBO-instellingen tezamen niet veel groter is dan dat van één gemiddelde Nederlandse universiteit. Dat maakt de positie van het praktijkgerichte onderzoek niet bepaald krachtig in de Nederlandse kennisinfrastructuur. Tegelijkertijd kan vastgesteld worden dat door de verdere ontwikkeling van de netwerken en het bekend worden van het fenomeen praktijkgericht onderzoek er steeds meer vraag ontstaat vanuit de externe omgeving naar dit soort onderzoek. Het belang van dit soort onderzoek wordt in de laatste jaren ook steeds vaker erkend door nationale en internationale organisaties en zij pleiten dan ook in diverse publicaties voor de verdere uitbouw van het praktijkgerichte onderzoek (o.a. VNO-NCW, WRR, OECD, Onderwijsraad).

Het lastige is dat de groeiwens niet gelijk op gaat met de groei van de bekostiging van het praktijkgerichte onderzoek. Het betreft hier vrijwel alle geldstromen die voor een deel onderling van elkaar afhankelijk zijn. Ondanks het feit dat bij voorbeeld in het kader van Horizon 2020 meer middelen beschikbaar komen voor het praktijkgerichte onderzoek of vergelijkbare vormen daarvan, blijken de hogescholen hier nog onvoldoende op in te spelen. Enerzijds ontbreekt het vaak nog aan voldoende erkenning bij andere wetenschappelijke onderzoekspartners en anderzijds is de eerste geldstroom nog zo smal dat het moeilijk is om voldoende matching gelden te mobiliseren.

Het komt de commissie voor dat het noodzakelijk is dat er een fundamentele discussie gevoerd gaat worden over de groeipotentie van het praktijkgerichte onderzoek en de bekostiging daarvan. Een belangrijke mogelijkheid in dit verband is de nadere profilering van de regionale oriëntatie van het praktijkgericht onderzoek. Een sterkere koppeling aan het sociaal-economische beleid van de regionale overheden biedt de mogelijkheid om de praktijkrelevantie van het HBO-onderzoek te accentueren en de relaties naar private investeerders te versterken. De Centres of Expertise die zijn ontstaan in het kader van de prestatieafspraken zijn goede voorbeelden van deze oriëntatie. Daarnaast is een sterkere verbinding met de Smart Specialisation Strategies van de vier Nederlandse landsdelen mogelijk, hetgeen ook weer mogelijkheden biedt voor een groeiende bekostiging uit EU-middelen.

De VKO is ervan overtuigd dat het praktijkgerichte onderzoek door de hogescholen in de komende jaren alleen maar aan profilering kan winnen. De uitbreiding van de bekostiging ervan zal met name in de bruikbaarheid ervan voor andere maatschappelijke actoren gevonden moeten worden.

Besluit

De VKO hecht er aan om bij het afronden van haar werkzaamheden haar dank uit te brengen aan de hogescholen die zij heeft bezocht. In het algemeen werden de validaties in grote openheid uitgevoerd en het was duidelijk dat de hogescholen van het validatieproces wilden leren door zich niet defensief op te stellen. De commissie hoopt dat de hogescholen haar ervaring delen. Het validatieproces was voor de meeste hogescholen een intensief proces maar de commissie hoopt dat de validatie voldoende input heeft gegeven om een bijdrage te leveren aan het verder verbeteren van het onderzoek en het onderzoeksbeleid.

De commissie hoopt dat de onderzoeksfunctie de komende jaren verder doorontwikkeld zal worden. Dat is belangrijk omdat het praktijkgerichte onderzoek een belangrijke bijdrage kan leveren aan het oplossen van de kennisparadox in Nederland. Die verdere ontwikkeling van de onderzoeksfunctie zal voor een groot gedeelte gebaseerd zijn op de nadere uitwerking van onderdelen van het onderzoeksbeleid. Dat draagt het gevaar in zich dat deze onderdelen los van elkaar ontwikkeld worden hetgeen fragmentatie tot gevolg heeft. Veel aandacht zal er dus besteed moeten worden aan een funderend algemeen onderzoeksbeleid dat sturend is voor de inrichting van de onderdelen ervan en vergt een competente aansturing van deze processen vanuit de top van de organisatie.

De VKO wenst de hogescholen veel succes met het verder ontwikkelen van de onderzoeksfunctie en heeft er ook alle vertrouwen in dat dat gaat gebeuren. De afgelopen jaren hebben aangetoond dat studenten, onderzoekers, ondersteuners, lectoren, directies en bestuurders in dezen tot veel in staat zijn geweest en ziet geen reden waarom deze trend niet voorgezet zal worden.

Colofon

Uitgave

Vereniging Hogescholen

Tekst en realisatie

Communicatie Vereniging Hogescholen

Vormgeving

WIM Ontwerpers

Vereniging Hogescholen

Bezoekadres

Prinsessegracht 21
2514 AP Den Haag

Postadres

Postbus 123
2501 CC Den Haag

Telefoon

(070) 312 21 21

Twitter

@Ver_Hogescholen

www.vereniginghogescholen.nl